

Սերգեյ Դովլատով

Միայնակների երթը

Անտառահատարան հասնելու համար պետք է շրջանցել նշանավոր օտկինյան ճահիճը: Հետո հատել երկաթգծի գծանցը: Հետո, էլեկտրակայանի մոայլ մասնաշենքերը շրջանցելով, իջնել սարնիվար: Ու նոր միայն կհայտնվես Չեբյու ավանում:

Ավանի բնակչության կեսը ժամանակավոր գրանցվածներ են՝ նախկին ճամբարականներից: Մարդիկ, որոնց ընկերությունն ու կոիվը չեն տարբերվում իրարից:

Տարիներ շարունակ կրել են իրենց պատիժը: Հետո հագել են քսան տարի շարունակ պահասենյակում փակված քաղաքացիական քրջերը: Ելնում էին դարպասներից՝ թիկունքում թողնելով սողնակի սառը թխկոցը: Եվ այդ ժամանակ միայն պարզվում էր, որ ցանկալի ազատությունն ընդամենը ծանոթ կրկներգ է, ոչ ավելի:

Ազատության մասին էին երագում, երգում էին ու երդվում...

Բայց դուրս եկան, ու հորիզոնից հորիզոն նույն տայգան էր...

Հավանաբար նրանց ավերակել էր ճամբարային օրերի անվերջանալի միապաղաղությունը: Նրանք չէին ուզում փոխել սովորություններն ու վերականգնել կորուսյալ կապերը: Բնակություն հաստատեցին ճամբարների արանքում՝ ժամապահների տեսադաշտում: Պահպանելով, եթե կարելի է այդպես արտահայտվել, մեր պետության գաղափարական հաշվեկշիռը ճամբարային արգելապատի երկու կողմերում:

Նրանք ամուսնանում էին Աստված գիտի ում հետ: Երեխաներին խեղում բանտային իմաստություններով.

«Մենակ մանր ձկներն են ուռկանն ընկնում...»:

Փաստորեն ավանն ապրում էր ճամբարային օրենսգրքով: Բնակչությունը պարծենում էր գողական վարքուբարքով: Ու ցանկացած ընտանիքի մինչևիսկ երրորդ պորտը մորֆի էր սրսկվում: Ու դրա հետ մեկտեղ՝ ,պլան էին քաշումն և ատում ուղեկցորդային գորքերը:

Եվ չարժեր, որ այստեղ որևէ խնամ չեկիստ հայտնվեր: Կարմիրով բոլորակված նրա գլխին անմիջապես ամպեր էին կուտակվում: Թիկունքում շրխկում էին դռները: Դեռ լավ է, եթե մենակ չէր լինում...

Անցյալ տարի երեք սղոցարար գինետնից դուրս քաշեցին մի սփրթնած չեկիստի: Նրա ուսերին փշաքաղվել էին խավոտ թևիկները: Խնդրում էր, համառում, նույնիսկ հրամայում: Բայց այնպես խփեցին, որ գլխարկը թռավ սանդղամուտի տակ: Չետո ,ճոճանակե սարքեցին: Մի տախտակ դրեցին կրծքին ու պայտած սապոզներով քայլեցին վրայով:

Առավոտյան պահեստի աշխատողները հայտնաբերեցին դիակը: Սկզբում մտածեցին՝ հարբած է: Բայց հանկարծ նկատեցին արյան նեղլիկ երիզը, որ բերանից հոսել, թանձրացել էր գլխի տակ:

Չետո ժամանեց գինվորական հետաքննիչը: «Անորսալի վրիժառուները» կինոնկարի ցուցադրումից առաջ խոսեց հարբեցողության վնասների մասին: Իսկ «Սերժանտ Դինգան ո՞նց, պըրծ ու Էդպես էլ անցավ-գնա՞ց» հարցին պատասխանեց.

– Քննությունն, ընկերնե՛ր, միակ ճիշտ ճանապարհի վրա է...

Սղոցարարներն այդպես էլ դուրս պրծան, չնայած Չեբյու ավանում ամեն մի շուն գիտեր նրանց...

Անտառահատարան հասնելու համար պետք է շրջանցել երկաթգիծը: Իսկ մինչ այդ՝ երերուն կամրջակը՝ արևից ճերմակած ջրերի վրայով: Իսկ մինչ այդ՝ Չեբյու ավանը, որ լի է հաշիշի ծխով ու սարսափով:

Ահա նրա դիմանկարը, ավելի ճիշտ՝ լուսանկարը: Ալեքաստրե քնարները՝ ակունքի մեխած դռների գլխին: Քաղցրաբլիթներով ու անուրներով խրկված փոքրիկ կրպակը: Գեղանկար դիագրամները, որ մեզ միս, ձու, բուրդ և այլ ինտիմ բարիքներ են խոստանում: Լեռնիդ Կոստրիցայի ազդագիրը: Ինչ-որ մեռել թե հարբեցող՝ ճամփեգրին:

Եվ այդ ամենի վրա՝ շների հաչոցը, որ խլանում է շրջանակավոր սղոցի մոունչից...

Առջևից գնում էր հրահանգիչ Պախապիլը՝ Հարունի հետ: Ձեռքին բրեզենտե

փոկն էր: Ծխախոտ կայցնելով ու լուցկիները կոտրատելով՝ ինչ-որ բան էր ասում
Էստոներեն:

Գուստավը բուծարանի բոլոր շներին Էստոներեն էր սովորեցրել: Շնավարները
դրանից դժգոհ էին: Բողոքում էին ավագ Եվչենկոյին:

«Նրան հրամայում ես՝ ինձ մո՛տ եկ, իսկ էդ շան ձագը՝ նիխտ ֆրըշտեյն»:

Հրահանգիչն ընդհանրապես քիչ էր խոսում: Եթե խոսում էր, ապա միայն՝
Էստոներեն: Ու հիմնականում ոչ թե երկրացիների, այլ՝ Հարունի հետ: Շունը
միշտ նրա կողքին էր:

Պախապիլն ինքնամփոփ մարդ էր: Աշնանը նրա անունով հեռագիր եկավ:
Ստորագրել էին գորամասի հրամանատարն ու Նարվայի քաղաքործկոմի
քարտուղարը:

«Շտապ թեք՝ գրանցվելու քաղաքացուի Հիլդա Քոկսի հետ, որը հղիության
իններորդ ամսում է»:

Ա՛յ քեզ Էստոնացի՝ մտածում էի: Ժամանեց իր Կուոլյանդիայից: Կես տարի լոնց՝
ինչպես Տուրգենևի Գերասիմը: Բոլոր շներին օտար լեզվով հաշել սովորեցրեց:
Ու հիմա թոշում է գրանցվելու այդ քաղաքացուի հետ, որն արձագանքում է
Հիլդա Քոկս ցնցող անվանը:

Հենց նույն օրը Գուստավը մեկնեց համընթաց մեքենայով: Հավատարիմ Հարունը
մի ամիս կաղկանձում էր բուծարանում:

Վերջապես Պախապիլը վերադարձավ: Օրապահին տալլինյան ,Պրիմանե
հյուրասիրեց: Նոփ-նոր ճամպրուկով թոցնելով խատուտիկների գլխիկները՝
մոտեցավ մարմնամարզական գուգափայտերին: Հատ-հատ ձեռք տվեց բոլորիս:

– Անուսնացա՞ր,- հարցրեց Ֆիդելը:

– Հա՛,- շիկնելով պատասխանեց Գուստավը:

– Հայրի՞կ դարձար:

– Հա՛:

– Անունն ի՞նչ դրեցիր:

Ինձ իսկապես հետաքրքիր էր, թե ինչ անուն են տվել երեխային: Չէ՞ որ նրա
մայրիկն արձագանքում էր Հիլդա Քոկս անվանը:

Այ քեզ Էստոնացի՝ մտածում էի: Մի տարի ապրեց աշխարհի ծայրին: Փչացրեց
բոլոր ուղեկցորդային շներին: Հետո նստում է համընթաց գերանատարն ու
մեկնում: Մեկնում է, որ ,համբույրե բացականչությունների տակ համբուրի այդ
աներևակայելի Հիլդա Բրաունին: Ավելի ճիշտ՝ Քոկսին:

– Երեխայի անունն ի՞նչ դրեցիր:

Գուստավը նայեց ինձ ու ծխախոտը հանգցրեց ներքանին.

– Սատանա՛ն իմանա... .

Ու գնաց շնաբուծարան՝ շատախոսելու իր չորքոտանի համհարզի հետ:

Հիմա նրանք նորից միասին էին: Շունը տիրոջից խոսքասեր էր թվում: Մի անգամ

Պախապիլին գիրք կարդալիս տեսա: Կարդում էր լավ տաքացված չորանոցում:

Զինայուղից դեղնած սեղանի մոտ: Մուշտակների համար նախատեսված

երկաթե կեռիկների տակ: Հարունը քնել էր նրա ոտքերի մոտ:

Թաթերիս ծայրին մոտեցա: Նայեցի ուսի վրայից: Ռուսերեն գիրք էր: Կարդացի

վերնագիրը.

«Աճպարարությունն ակունբային բեմում»...

Առջևից գնում էր Պախապիլը՝ Հարունի հետ: Ձեռքին բրեզենտե փոկն է:

Ժամանակ առ ժամանակ դրանով շխկացնում է ճտքին:

Գոտուց կախ՝ ճոճվում է ատրճանակի դատարկ պատյանը: ՏՏ-ն գրպանում է:

Անտառի կողմից ճանապարհը փակում է եֆրեյտոր Պետրովը: Փոքրիկ ու

անճարակ՝ Ֆիդելը սայթաքելով քարշ է գալիս ճամփեզրին: Նա առանց

անհրաժեշտության հաճախակի իջեցնում է ավտոմատի ապահովիչը: Ֆիդելն

այնպիսի տեսք ունի, ասես բռնությամբ կապել են ավտոմատին:

Կալանավորները նրան արհամարհում են: Եվ առիթը եկավ՝ չեն խնայի:

Մի տարի առաջ, Սինդորի մոտ, Ֆիդելն ինչ-որ գանգանքի համար կանգնեցրեց

ճամբարականների շարասյունը: Ավտոմատի ապահովիչն իջեցնելով՝ նրանց

քշեց սառցասառն գետակի մեջ: Կալանավորները լուռ կանգնել էին՝

հասկանալով, թե որքան վտանգավոր է վաթսունկրականի ԱԿՄ-ն ջղագարի ու

վախկոտի ձեռքում:

Ֆիդելը, ավելի ու ավելի տաքանալով, նրանց քառասուն րոպե պահեց ջրի մեջ:

Հետո վերջին շարքերից մեկը կամացուկ նրան մայր հայիոյեց: Շարասյունը

ցնցվեց: Առաջին շարքերում երգեցին: Գետի վրա տարածվում էր.

Հնոց բան եմ ձեզ երգում.

Դոնի Ռոստով քաղաքում,

Տղերքի՛ հետ, տղերքի:...

Խելառ էի ու անտուն,

Ու գողացած պիջակով՝

Բռնեցի՛ն ինձ, բռնեցի՛ն...

Ֆիդելն սկսեց ընկրկել: Նա փոքրիկ էր, անճարակ, կոշտուկուպիտ կիսամուշտակի մեջ: Բղավեց. Աչքերը սարսափից ճերմակել էին:

-Կա՛նգ առ, անասուննե՛ր, կսատկացնեն:

Եվ ահա հայտբնվեց ռեցիդիվիստ Կուպցովը (նույն ինքը՝ Կովալ, Անագի-գադե, Գակ, Շալիկով, Ռոժին): Դուրս եկավ առաջին շարքից: Եվ ակնթարթորեն վրա հասած լոռիքյան մեջ, հրափողը ձեռքով թեթևակի դեն հրելով՝ ասաց.

– Կրա՞կ ես կտրել: Ես քեզ կմարեն...

Նրա մատները ճերմակ էին ավտոմատի փողին:

Ֆիդելն իրեն քաշեց ԱԿՄ-ն: Կույր համագարկ տվեց շարքերի գլխավերևով: Ու շարունակ ընկրկում էր, ընկրկում...

Ես այն ժամանակ Կուպցովին տեսա առաջին անգամ: Նրա ձեռքն ինձ նրբագեղ թվաց: Սառնամանիքի օրով բամբակաբաճկոնն արձակված էր, կուրծքը՝ բաց: Կարկամած երգի կողքին լեռնանում էին բառերը.

– Ես քեզ կմարեն...

Նա քամու դեմ գնացող մարդու պես էր: Ահա քամին նրան ընդմիջտ ախտյան էր ընտրել: Ուր էլ գնար: Ինչ էլ աներ...

Հետո Կուպցովին հաճախ էի տեսնում: Մեկուսարանի մութ ու խոնավ խցում:

Անտառահատարանի խարույկի մոտ: Արյան կորստից գունատված: Եվ քամու գորությունն այլևս չէր լքում ինձ...

Առջևում քայլում էր Պախապիրը՝ Հարունի հետ: Բրեզենտե փոկը շխկացնելով՝ նա շանն ինչ-որ բան է ասում էստոներեն: Մայրենի լեզվով հրահանգիչը դիմում է միայն շներին:

Ձախից շարասյունը հսկում է բերդանկային խաչված եֆրեյտոր Պետրովը: Այդ թևի համար կարելի է ապահով լինել: Մարդկանց հայտնի է, թե ինչ է

նշանակում նորացված ԱԿ-ն այնպիսի ռազմիկի ձեռքին, ինչպիսին Ֆիդելն է:

Մենք անցնում ենք սառը, նեղիկ գետակը: Հետևում, որ կալանավորները

չթաքնվեն կամրջակների տակ: Բրիգադը հանում ենք գծանց: Կայարանային

այրուքի հոտն առնելով՝ հատում ենք երկաթգծի հողաթումբը: Եվ ուղղվում դեպի անտառահատարան:

Այդպես է կոչվում խորհրդանշական, անհաստատուն ցանկապատով

շրջափակված անտառամասը: Ծառագագաթների բարձրության վրա ցցված են

դիտաշտարակները:

Պահնորդունն իրականացնում է պահնորդային պահակախումբը:

Պահակախումբը ղեկավարում է սերժանտ Շումեյկոն, որ օրեր շարունակ ձանձրանում է՝ արտակարգ պատահարի սպասելով:

Բրիգադը մտցնում ենք վերահսկվող տեղամաս: Դրանից հետո մեր պարտականությունները փոխվում են:

Պախապիրը կապավոր է դառնում: Նա սեյֆից հանում է Ռ-109-ը: Բացում է բամբուկե կարթի պես ճկուն անտենան: Հետո անձայրաձիր եթեր է նետում խորհրդավոր, քնքուշ բառեր.

– Այո՛, Վա՛րդ, այո՛, Վա՛րդ: Ես Քաշվարդն եմ: Ես Քաշվարդն եմ: Ձեզ չեմ լսում: Ձեզ չեմ լսում...

Ֆիդելը գզվելի աղմուկով քաշում է անցուղի-միջանցքի ժանգոտած սողնակները: Քարտերն է հաշվում: Վերցնում է գինապահարանի բանալիները: Չննում է ազդանշանային ,Սաթերնե ու ,Շրխկանները: Ձեռք է տալիս՝ լա՛վ է տաքացել վառարանը: Վերածվում է տնտեսական գոտու հսկիչի:

Կալանավորները խարույկ են վառում: Գերանատարների վարորդները վառելիքի հերթ են կանգնում: Աշտարակների վրա ձենձենում են ժամապահները:

Սերժանտ Շումեյկոն, ում անձը առաջին անգամ գնահատեցինք Կոյնոյի տուրուդմփոցից հետո, խաղաղ ննջում է: Չնայած մեր միակ թախտը նախատեսված է հերթափոխից ազատ գինվորի համար:

Տասներկու դիտաշտարակներ հաստատվել են անտառի վրա: Սկսվում է աշխատանքային օրը:

Շուրջը՝ խարույկների ծուխ, շարժիչների հոնդոց, թարմ տաշեղի բույր, ժամապահների փոխկանչեր: Այդ կյանքը դանդաղ լուծվում է սեպտեմբերի գունատ երկնքի մեջ:

Խուլ աղմուկով ընկնում են սոճիները: Քարշակները թփուտները տրորելով՝ դուրս են բերում դրանք: Արեգակը կուրացնող ցուրքերով նստում է մեքենաների լապտերներին: Իսկ անտառահատարանի վրա՝ անհուն եթերում, անաղմուկ թռչում են բառերը.

– Այո՛, Վա՛րդ: Այո՛, Վա՛րդ: Ես Քաշվարդն եմ: Ես Քաշվարդն եմ:

Ժամապահներն աշտարակի վրա են: Ազդանշանումը կարգավորված է:

Արգելաշերտը հերկված է: Գողերն անցել են աշխատանքի: Ընդունում են: Ձեզ չե՛մ լսում: Ձեզ չե՛մ լսում...

Հսկիչն ինձ թողեց գոնա: Հետևիցս տհաճ գնգաց սողնակը: Խարույկի մոտ ուղեկցորդումից ազատված խոհարար Գալիմուլինը լիցքավորում էր չիֆիրբաքը: Չտեսնելու տվի, թեև չիֆիր օգտագործելը խստիվ արգելված է: Ճամբարային հրահանգի համաձայն՝ չիֆիրիստները նույն թնրամուկներն են: Բայց բոլոր բակլանները չիֆիր էին օգտագործում, ու մենք գիտեինք: Նրանց կյանքում չիֆիրը փոխարինում էր կանանց:

Գալիմուլինն աչքով արեց: Ես համոզվեցի, որ ազատամտությունս չափազանց հեռուն է գնացել: Մնում էր միայն սպառնալ խզակոթով: Ի պատասխան՝ Գալիմուլինը կրկին ինձ պարզեց անհավատի իր ժպիտը: Դիմացի երկու ատամները չկային:

Դեղին կտրվածքով հիանալով՝ անցա հատած ծառաբների մոտով: Ճանապարհի տվի քարշակին, որ աղմուկով փշրտում էր ճյուղերը: Դենքս սարդոստայնից պաշտպանելով՝ անտառով դուրս եկա գործիքային արհեստանոցի մոտ: Կալանավորները գերան էին գլորում: Հատում էին ոստերը: Լայնաթիկունք, դաշվածքներով պատված ծպեղագործը ճարակորեն բանացնում էր կարթածողը:

– Դե՛ հա, գո՛ղ ախպերներ,- կանչում էր նա՝ ափով աչքերին շվաք անելով,- հետ մնացողներին կոմունիզմ չենք տանում: Էդպես էլ կսատկեք հիմիկվա կարգերում...

Ոստ հատողները ցած դրին կացիները, բուշլատները զցեցին խոփի կուտակի վրա: Ու նորից մետաղը շողաց արևի տակ:

Ես քայլում ու մտածում էի.

«Խանդավառություն՞ն է: Պոռթկու՞մ: Դե, իհարկե՛ ոչ: Սովորական մարմնավարժանք է: Պճնամություն... Ուժ է, որ հանգիստ կարող է բռնության փոխվել: Միայն թե ազատություն տուր...»:

Ժամապահների հետ մի քանի խոսք փոխանակելով՝ արգելագոտու երկայնքով շրջանցեցի անտառահատարանը: Թմբից թումբ ցատկելով՝ անցա ժանգոտած ճահիճը: Եվ դուրս եկա առավոտվա դժգույն արևից մի փոքր լուսավորված մարգագետինը:

Մեկը՝ թիկունքն ինձ արած, նստել էր ցածրիկ խարույկի մոտ: Կողքին առանց կազմի, հաստափոր գիրք էր: Չախ ձեռքով տոմատի մածուկով բուտերբրոդ էր բռնել:

– Հա՛, Կուպցո՛վ,- ասացի ես,- էլի՞ քեզ ազատություն ես տվել: Կալանախու՞ց ես

ուզում:

Աշխատանքային աղմուկի արձագանքներով ողողված, խարույկի մոտ՝ կալանավորը նման էր ծովահենի: Թվում էր՝ նրա դիմաց դեկն է, ու նավը գնում է քամուն ընդառաջ...

...Ձեռ: Տուգանային մեկուսարան: Երկարուկ ստվերներ՝ սոճիների տակ: Ձյունով ծեփված պատուհաններ: Պատից այն կողմ, ձեռնաշղթաները գնգացնելով, քայլում է Կուպցովը: Կարգագրերի մատյանում գրանցված է. «Հրաժարում»:

Պահարանից հանում են նրա անձնական քարտը: Երեսուն բառ, որ պայթյունի են նման. ԱՄԲՎ (Առանց մշտական բնակության վայրի): ԱՄՁ (առանց մշտական գբադմունքի): ՎՌ (վտանգավոր ռեցիդիվիստ) գրիֆը: Երեսուններկու տարի ճամբարներում: Ուսովինյան ճամբարակետի հնագույն «օրենքով գողը»: Չորս դատվածություն: Ինը փախուստ: Սկզբունքորեն չի աշխատում... Ես հարցնում եմ.

– Ինչի՞ չես աշխատում:

Կուպցովը գնգացնում է ձեռնաշղթաները.

– Հանի՛ բիլագուկը, քաղաքացի՛ պետ: Կեղծ ոսկի է:

– Ինչի՞ չես աշխատում, գայլ:

– Օրենքը թույլ չի տալիս:

– Իսկ լափել քո օրենքը թույլ տալի՞ս է:

– Էդ տեսակ օպրենք չկա, որ սոված մնամ:

– Ձեր օրենքն իր դարը ապրել է: Բոլոր ,օրենքները վաղուց ծակվել են:

Անտիպովը գործ տվող է: Մամայն առաջին մարդն է քավորի մոտ: Մեղոյր մորֆինիստ է դառել: Տոպչիլային Ռոպչիլայում կապ գցեցին...

– Տոպչիլան մուժիկ էր ու հարիֆ, կանաչ էր, ոնց որ դագի ծերտը: Բա էդ գո՞ղ էր: Էս պառավից հափ կաներ, Էն պառավից հափ կաներ, էդ էր դրա բախտը: Դրա համար էլ թախտից գցեցին...

– Իսկ դու՞

– Իսկ ես տոհմիկ ռուսական գող եմ: Գողացել եմ ու պիտի գողանամ...

Դիմացս, փորրիկ խարույկի մոտ, մարդ է նստած: Կողքին սպիտակին է տալիս գիրքը: Ձախ ձեռքին՝ բրդուճ...

– Ողջո՛ւյն,- ասաց Կուպցովը,- այ, ինքդ դատիր, քաղաքացի՛ պետ: Էստեղ գրված է, որ պառավին սպանել է փողի համար: Հետո Էնքան է տանջվել, որ

կամավոր գնացել է տաժանակրության: Իսկ ես, պատկերացրու, մի կլիենտի գիտեի, Թուրքեստանում: Էս կլիենտի վրա երեսուն սպանություն կար ու՛ ոչ մի դատվածություն: Մինչև յոթանասունն ապրեց: Էրեխեք, թոռներ, օր ծերության երաժշտության դասեր էր տալիս... Բայց էդ ի՛նչ, պատմությունը ցույց է տալիս, որ դրանից ուժեղ գործեր էլ են բռնել: Օրինակ, տասը միլիոն կամ ինչքան է էնտեղ՝ գերեզման դնել ու հետո «Հերցեգովինա ֆլոր» ծխել...

– Լսի՛,- ասում եմ,- դու կաշխատես, երդվում եմ: Վաղ թե ուշ կլինես վարորդ, ծպեղագործ կամ գերանավար: Ծայրահեղ դեպքում՝ ոստ հատող: Դու կաշխատես կամ շունչդ կփչես մեկուսարանում: Կաշխատես, խոսք եմ տալիս: Թե չէ կսատկես...

Կալանավորն ինձ գնեց, ինչպես իրը կգնեն: Ինչպես արտասահմանյան ավտոմեքենան՝ Էրմիտաժի դիմաց: Հովացուցիչից մինչև խլացուցիչը: Հետո հստակ արտաբերեց.

– Ես սիրում եմ ինձ հաճույք պատճառել...

Եվ անմիջապես՝ նավապետի կամրջակն ալիքների վրա: Ծվեն-ծվեն առագաստները: Քամին, աղահամ ցայտքերը... Տեսլապատրա՛նք... Հարցնում եմ.

– Աշխատելու՞ ես:

– Ոչ: Ես ծնվել եմ, որ գողանամ:

– Գնա մեկուսարան:

Կուպցովը վեր է կենում: Համարյա քաղաքավարի է ինձ հետ: Դեմքին սառել է ուրախ գարնանքի ծամածռությունը:

Ինչ-որ տեղ երկնքին քսվելով ընկնում են սոճիները: Դիրդում է գերանատարը:

Մի շաբաթ Կուպցովը կաշիուկոր էր դառնում մեկուսարանում: Առանց ծխախոտի, առանց օդի, մի պատառ հացով:

– Բայց ուժե՛ր ես, քաղաքացի՛ պետ,- ասում է նա, երբ անցնում եմ կալանախցի հրակնատ-պատուհանի մոտով:

Վերջապես հսկիչը նրան թողնում է գոնա:

Հենց նույն օրը նրա սեղանին հայտնվում են պահածոներ, կարագ, սպիտակ հաց: Հանելուկային կազմակերպություն է, բանտային քաղցոցապ, որ նրան մատակարարում է անհրաժեշտ ամեն ինչ...

Փետրվար: Նեղիկ ստվերներ են պատկած սոճիների արանքում: Բուժարանում հաշում են շները:

Չորանոցից դուրս գալով՝ ես ու Հեղոյանը հայտնվում ենք գոնայում:

– Արի՛, – ասում է Ռուդոլֆը, – դու կրակաշերտի երկայնքով գնա, իսկ ես քեզ ընդառաջ կգամ:

Աղբանոցի մոտով քայլում է մեկուսարանի կողմը: Կանոնադրության համաձայն՝ պիտի միասին գնանք: Վերակացուները միայն գույգ-գույգ են շրջում: Իզուր չէ, որ կապիտան Պրիշչեպան ասում է. «Երկուսն ավելի է, քան «ես» և «դու»-ն: Երկուսը «մենքն է»:

Մենք բաժանվում ենք բասկետբոլի վահանակների տակ: Ձմեռային կեսգիշերին դրանք կախադաններ են հիշեցնում: Հենց անհետանամ աղբարկղերի հետևը, Ռուդոլֆ Հեղոյանը կվերադառնա: Նա ծխախոտ կվառի ու կգնա օրապահություն, որտեղ տկտկում է ժամացույցը: Ես էլ կարող էի վերադառնալ: Մենք ամեն ինչ կհասկանայինք ու կծիծաղեինք: Բայց դրա համար ես չափազանց զգուշավոր եմ: Եթե նման բան պատահի, ամեն անգամ կնստեն-կմնամ օրապահությունում:

Ես կնգուղը քաշում եմ աչքերիս ու բացում հարևան բարաքի դուռը: Անտանելի դղրդոցով ընկնում է դռան պահանգին կապած էմալապատ թեյամանը: Ուրեմն բարաքում քնած չեն: Թարեքները թափուր են: Սեղանին փող ու խաղաթղթեր են թափված: Շուրջը՝ մի քսան հոգի, տակաշորերով: Նայում են ինձ ու շարունակում խաղալ:

– Մի՛ վրագի, մեր տղա, – ասում է գրպանահատ Չալին, – հիմա բոլորիդ խոստուս կտամ:

– Ագահությունն է հարիֆին կործանում, – նկատում է վայրուշիկ Բելուգան:

– Մի բան էլ ավել, – խաղաթղթերն է ցույց տալիս Ադամը:

– Իջնում ու տանում եմ, – կամացուկ նետում է Կուպցովը...

Ես կարող էի և հեռանալ: Տեղը կղնեի թեյամանն ու դուռը հետևիցս կփակեի: Գոլորշու ամպեր կպոկվեին շոգ կացարանից: Ստուգիչ անցակետի լուսարձակներով կողմնորոշվելով՝ կանցնեի արգելագոտին: Կարող էի կանգնել, ծխել բասկետբոլի ցանցագամբյուղի տակ: Երեք բոպե կանգնել, նայել՝ ինչպես է ձյան մեջ կարմրին տալիս քնթուկի ծայրը: Իսկ հետո օրապահությունում ականջ կղնեի՝ ինչ է պատմում Ֆիդելը սիրո մասին: Ես նույնիսկ կկանչեի ընդհանուր ծիծաղի միջից.

– Է՛յ, Ֆիդե՛լ, ավելի լավ է պատմի՛ ոնց էիր սխալմամբ ավագ Եվչենկոյի վրա բարձրացել...

Այս ամենի համար ես բավականաչափ խիզախ չեմ: Եթե նման բան կատարվի, այլևս չեմ մտնի բարաք:

Ես շեմից ասում եմ.

– Երբ պետն է մտնում, պետք է ոտքի կանգնել:

Կալանավորները ծածկում են խաղաթղթերը:

– Ձն մի՛ արեք,- ասում է Կուպցովը,- հիմա չի կարելի...

– Եղան է, քաղաքացի՛ պետ,- ավելացնում է Ադամը:

Մյուսները լուռ են: Ես պարզում եմ ձեռքս: Խրճում եմ ճնոթված, տրորված թղթակտորները: Խցկում եմ գրպաններս ու ծոցս: Չալին ճանկում է արմունկս:

– Ձեռքե՛րդ,- նրան հրամայում է Կուպցովը:

Ու հետո՝ դառնալով ինձ.

– Հովացի՛, քաղաքացի՛ պետ:

Իմ թիկունքում շրխկում է դուռը, դղրդում է էմալապատ թեյամանը:

Ես գնում եմ դեպի դարպասները: Խնամքով, ինչպես շնիկին, ծոցումս տանում եմ փողերը: Ուսերիս զգում եմ այդ ճնոթված թղթակտորներին դիպած բոլոր ձեռքերի ծանրությունը: Արցունքների դաժանությունը: Չար կանքը...

Չնկատեցի՝ ինչպես հասան ետևիցս: Շուրջս նեղված էք էր: Օտար սովերները նետվեցին ոտքերիս տակ: Արգելապատի ցանցի մեջ թարթեց լամպը: Ու ես ընկա՝ առան ճիշտ լսելու...

Հոսպիտալում պատկեցի մեկուկես շաբաթ: Գլխավերևս կախված էր ռադիոբարձրախոսը: Հարթ նրբատախտակե արկղում խաղաղ նորություններ էին բնակվում: Պահարանիկի վրա, շախմատի խաղաքարերի հետ խառն՝ դեղասրվակներն էին: Պատուհաններից այն կողմ փովել էր սառնամանիք օրը: Բնապատկեր՝ լուսամուտի շրջանակում...

Չոր, մաքուր սպիտակեղեն...

Փափուկ հողաթափեր, լվացած, տաք խալաթ... Ուրախ երաժշտություն՝ բարձրախոսից...

Հիվանդանոցային շիտակություն ու կենցաղի բացորոշություն: Այս ամենը վարագուրում էր մեկուսարանը, դեղին կրակները՝ անտառամասի վրա, սառած, ավտոմատներին կպած ժամապահներին: Բայցևայնպես, Կուպցովին հաճախ էի հիշում: Երևի չէի գարմանա, եթե հիվանդասենյակ մտներ՝ ճամբարային զգեստը հագին: Ու դեռ գիրքն էլ ձեռքին:

Չգիտեի՝ ինձ ով է խփել հրշեջ վահանակի մոտ: Բայց զգում էի՝ սպիտակ շեղբից

ոչ հեռու առկայծեց Կուպցովի ժպիտը: Ընկավ, ստվերի պես, դեմքին...

Հողաթափերն ու խալաթը հագիս կտրեցի-անցա ձյունապատ բակը: Մութ կողաշենքում հայտնվելով՝ ոտքերիս քաշեցի սապոգներս: Հետո գերանատարով հասա շտաբ: Ներկայացա փոխգնդապետ Գրեչնյովին: Նրա սեղանին նիզակ էր ձոճում մի թուշե կտրիճ: Փոխգնդապետի պահվածքը պետային-մտերմավար էր.

- Ասում են՝ քո դեմ մահափորձ է եղել:
- Հեչ բան՝ մի քիչ խուտուտ տվին:
- Հետո՞, ի՞նչ լավ նորություն կա,- հարցրեց փոխգնդապետը:
- Էնպես,- ասում եմ,- ոչ մի:
- Ո՞նց պատահեց:
- Թուղթ էին խաղում: Փողերը վերցրի:
- Երբ քեզ գտան, մոտդ փող չկար:
- Բնական է:
- Իսկ ինչու՞ ես արկածներ որոնում:
- Նրա համար, որ նման բաները վերջանում են կոտորածով:
- Ընկեր փոխգնդապետ...
- Կոտորածով, ընկե՛ր փոխգնդապետ:
- Դա բխում է մեր շահերից:
- Ես կարծում եմ՝ օրենքով պիտի լինի:
- Լավ, համարի՞ր քեզ ոչինչ չեմ ասել: Պիտերի՞ց ես:
- Օխտայից:
- Շտաբում Էսպիսի անեկդոտ է պատվում: Մայր Բերեժնյոյը գալիս է Ռոպչա: Օրապահը նրան ներս չի թողնում:Բերեժնյոյը գոռում է. ,Ես գորամասի շտաբից եմ: Օրապահը պատասխանում է. ,Իսկ ես՝ Լիզովկայից: Սամբոյի հնարքներին տիրապետու՞մ ես:
- Քչից-շատից:
- Ասում են՝ ընդդեմ լինգի ու կացնի ոչ մի հնարք չի անցնի...Քեզ կարող ենք ուրիշ գորամաս տեղափոխել:
- Ես չեմ վախենում:
- Հիմարություն՝ն: Կուղարկենք Սինդոր...
- Իսկ Սինդորում գեկեր չե՞ն: Նույն շանորդիներն ու ամենաթողությունը:
- Որոշել ես իրավու՞նք բանեցնել:

– Չեմ պատրաստվում:

– Ընկեր փոխզնդապետ...

– Չեմ պատրաստվում, ընկե՛ր փոխզնդապետ:

– Հրաշալի է,- ասաց նա,- թե չէ, մեկ էլ տեսար վերջ տվին: Պատկառելի չափսեր ունես՝ չեն վրիպի:...

Շտաբի բեռնատարն ինձ հասցրեց ուղանց:

Քայլում էի տրորված, հարթ ճանապարհով: Հետո՝ ձիու թրիքով աղտոտված փոքրիկ մարգագետնով: Ճամփան կարճելով՝ կտրեցի սառած գետակը: Ու գնացի առաջ ճնճղուկային խառնաղմուկի կողքով: Կապտավուն ձնակույտերի ու փշալարերի երկայնքով:

Պահաշների հաշոցի ուղեկցությամբ հասա գոնա: Տեսա լվացված վարդագույն դրոշը՝ գորանոցի ձեղնապատուհանի գլխին: Ծոված նրբատախտակե ,սունկնե ու օրապահին՝ դաշույնը գոտուց կախ: Անծանոթ զինվորին՝ ջրհորի մոտ:

Կեղևահան վառելափայտի դարակները՝ ծածկի տակ: Ու հանկարծ հասկացա, որ կարոտել եմ այդ տղամարդկային ծանր կյանքին: Այդ կյանքին՝ ծխախոտով ու հայհոյանքով: Հարմոնիկներով, քուրքերով, լուսանկարներով, ժանգոտած ածելու սայրերով ու էժանագին օդեկոլոնով...

Մտա ավագի մոտ: Նրան տվեցի մթերային քարտը: Հետո անցա շորանոց:

Այնտեղ, փայտամածի շուրջը, որի վրա ծանրածողի ժանգոտ սկավառակներ էին լցված, նստել էին զինվորներն ու կարտոֆիլ էին մաքրում:

Հարցեր չտվին: Միայն գրագիր Բոգոսլովսկին քնծիծաղեց ու ասաց.

– Իսկ մենք քեզ հավերժ գրանցել էինք գորամասի ցուցակներում...

Ինչպես հետո իմացա՝ գորամասի շտաբից զինվորական հետաքննիչ էին ուղարկել: Դասախոսություն էր կարդացել «Բուրժուական արվեստի վերասերումը»:

Հետո նրան հարց են տվել.

«Մեր համբավն էնտեղ ո՞նց է»:

Դասախոսը պատասխանել է.

– Քննությունը միակ ճիշտ ճանապարհի վրա է, ընկերներ՛ր:

Կուպցովին տեսա գոնայում, բրիգադիրների հերթափոխման ժամանակ:

Մոտեցավ ու անժպիտ հարցրեց.

– Առողջությունդ ո՞նց է, քաղաքացի՛ պետ:

– Ոչինչ,- ասում եմ,- իսկ դու առաջվա պես հրաժարվո՞ւմ ես:

- Առայժմ օրենքը կերակրում է:
- Նշանակում է՝ չես աշխատում:
- Ձեռնպահ եմ մնում:
- Ու չե՞ս աշխատելու:

Մեր կողքով, ազդանշանային ռելիսի դորդոցի ներքո, անցնում էին կալանավորները: Խմբերով ու մեկական գնում էին դեպի դարպասները: Բրիգադավարները զոնայով մեկ աշխատանքից հրաժարվողներ էին որսում: Իսկ Կուպցովը կանգնել էր բոլորի աչքի առաջ...

- Չե՞ս աշխատելու:
- Նիխտ,- ասաց նա,- կանաչ դատախազն է գալիս, գարունը, ամեն թփի տակ կացարան կա:

- Փախչելու մի՞տք ունես:

- Ըհր: Մանրավագքով: Ասում են՝ առողջարար է:

- Նկատի ունեցիր, որ անտառում ես քո հարցը առանց նախազգուշացման կլուծեն:

- Նկատի ունեցա,- պատասխանեց Կուպցովն ու աչքով արեց:

Ես ճանկեցի նրա բամբակաբաճկոնի օձիքը:

- Լսի, դու մենակ ես: Գողական օրենքը չկա: Դու մենակ ես...

- Ճիշտ այդպես, մենակատար,- քնծիծաղ տվեց Կուպցովը,- հանդես եմ գալիս առանց երգչախմբի:

- Էդպես էլ կսատկես: Դու մենակ ես բոլորի դեմ: Ուրեմն՝ ճիշտ չես:

Կուպցովը հատ-հատ, հստակ ու խիստ արտաբերեց.

- Մենակը միշտ ճիշտ է...

Ես հանկարծ հասկացա, որ ուրախ եմ այդ կալանավորի համար, որն ուզում էր ինձ սպանել: Որ շարունակ նրա մասին եմ մտածում: Որ ապրել չեմ կարող առանց Կուպցովի:

Դա այնքան անսպասելի էր, հիմար ու զգվելի... Որոշեցի ամեն ինչ մի լավ ծանրութեթև անել, որ հոգուս մեղք չառնեն:

Ես բաց թողեցի նրան ու հեռացա: Սկսում էի ինչ-որ բան կռահել: Ավելի ճիշտ՝ զգալ, որ Ուստ-վիմյան ճամբարակետի այդ վերջին ,օրենքով գողըն իմ կրկնակն է: Որ ռեցիդիվիստ Կուպցովը (նույն ինքը՝ Շալիկով, Ռոժին, Ալյանով) ինձ համար թանկ է և անհրաժեշտ: Թանկ է գինվորական ընկերությունից, որ լափել է իմ իդեալիզմի փշուրները: Որ մենք մեկ ենք: Քանի որ մարդ այդպես միայն ինքն

իրեն կարող է ասել:

Ու նաև զգացի, թե ինչքան եմ հոգնել...

Հիշում եմ այն ամեռը, փետրվարը, ուղղաձիգ ծուխը բարաքների վրա: Երբ ճամբարը քուն է մտնում, շուրջը լռում է ամեն ինչ: Միայն պահակակետում երբեմն-երբեմն գելխեղդը շոթան գնգացնելով, բարձրացնում է գլուխը:

Ստուգիչ անցակետում երեքով ենք:

Ֆիդելը ձեռքերն է տաքացնում վառարանի վրա: Գլխարկի շրոցը ճաքած է: Թռչունի կտուց է հիշեցնում: Կողքին մի կին է նստած՝ հալված ձյունից մզացած մուշտակով:

– Մեր ազգանունը Կուպցով է,- գլխաշորն արձակելով՝ ասում է նա:

– Տեսակցությունն արգելված է:

– Ախր հեռվից եմ եկել:

– Արգելված է,- պնդում է Ֆիդելը:

– Տղանե՛ր...

Ֆիդելը լուռ է, հետո խոնարհվում է կնոջ կողմը, ինչ-որ բան է շնչում: Ինչ-որ բան է ասում նրան՝ քիչ-քիչ լկտիանալով ու շիկնելով:

Ներս եմ բերում Կուպցովին: Քայլվածքը գողական է, ինչպես ազատության մեջ:

Կորացած, բռունցքները թքերում: Եվ նորից ինձ պարտություն է նրա գլխավերևում շառաչող հողմի զգացողությունը: Նորից տեսնում եմ նավապետի կամրջակը...

Կալանավորը կանգ է առնում անցուղի-միջանցքում: Նայում է ներս, ճանաչում է մեզ ու նայում է, նայում... Շարունակ նայում է: Միայն պողպատե

վանդակաճաղերից կառչած մատներն են ճերմակին տալիս:

– Բո՛րյա,- մրմնջում է կինը,- լրիվ կանաչել ես:

– Վարունգի պես,- քմծիծաղում է նա:

– Տեսակցությունն արգելված է,- ասում է Ֆիդելը:

– Նրանք առաջարկեցին,- կինը տրտում նայում է ամուսնուն,- նրանք առաջարկեցին... Ամաչում եմ կրկնեմ...

– Կգտնե՛մ,- կամացուկ, միայն ինքն իրեն ասում է Կուպցովը,- կգտնեմ ձեզ, տղե՛րք... Ու որ գտա՛...

– Քեզ համար,- սպառնում է Ֆիդելը,- մեկուսարանում լիքը վանդակ կա:

Ապա դառնում է հերթապահ վերակացուին.

«Տանե՛լ»:

Կինը ճշում է, լաց լինում: Կուպցովը կանգնել է՝ երեսը վանդակաճաղերին

հենած:

– Համաձայնի՛, Թամարա՛,- անսպասելի ու պարզորոշ ասում է նա,-
համաձայնի՛: Համաձայնի՛ պետերի առաջարկածին...

Վերակացուն բռնում է նրա արմունկը:

– Համաձայնի՛, Տո՛մկա,- ասում է նա:

Վերակացուն, արտահագուստը վրայից համարյա պոկելով, քարշ է տալիս
նրան: Երևում են նիհար, հզոր անրակները և կապույտ արծիվը՝ կրծքին:

– Համաձայնի՛,- դեռ խնդրում ու աղերսում է Կուպցովը...

Ես բացում եմ դուռը: Ելնում եմ դուրս: Ինձ ցույրձակներով կուրացնում է
դրրդացող բեռնատարը: Վրահաս ակնակույր խավարի մեջ ճանապարհը հագիվ
է երևում: Սայթաքում եմ, ընկնում ձյունների մեջ: Տեսնում եմ աստղալույսից
ճերմակած երկինքը: Տեսնում եմ դողդոջուն լույսերը անտառահատարանի
վրա...

Ամբողջը մշուշվում է, լողում հեռու: Հիշում եմ ծովը, ավազաթմբերը, գունաթափ
ավազը: Եվ աղջկան, որը միշտ իրավացի էր: Եվ ինչպես էինք երկուսով նստել
շոտ տված նավակի ողնուցին: Եվ ինչպես ձկնիկ բռնեցի ու նորից զցեցի ծովը:
Հետո աղջկան հավատացնում էի, որ ձկնիկը կանչել էր. ,Մերսի՛ե...`

Հետո արդեն ցուրտը չէի զգում ու հասկացա, որ ցրտահարվում եմ: Այդ
ժամանակ վեր կացա ու գնացի, թեև գիտեի, որ էլի եմ սայթաքելու և ընկնելու
եմ...

Մի քանի րոպեից զգացի կեչու թաց վառելիքայտի հոտը: Տեսա սպիտակ ծուխը
պահակատան վրա:

Հսկիչ անցակետի պատուհանի ապակիները դողդոջուն դեղին ցուլքեր էին
նետում քարշակների կոկած գերանուղու վրա:

Երբ ներս մտա, Ֆիդելը, կրակից դեմքը կնճռոտած, ածուխ էր հանում
վառարանից: Շրջայցից վերադարձած հրահանգիչը թեյ էր խմում: Կինը չկար...

– Բայց ի՛նչ տիպն էր էդ Նյուրկան,- ասում էր Ֆիդելը,- գալիս ես թե չէ՝ է՛լ
արադ, է՛լ դոնդոդ: Լրիվ բամբո իտալյանո: Խմում ես, ուտում ես, ու հոգիդ չվեց
դրախտ: Իսկ գլխավորը՝ էնպես սրտանց կասի, օրինակ. ,Վա՛նյա, թթվի ջուր
կուզե՞սե:

– Հնար չկա՞,- մռայլ հարցրեց հրահանգիչը,- պայմանավորվեինք՝

փաթաթաններս լվանար:

Ու նորից եկավ զարուհը: Ձմեռային յուրահատուկ ջերմությունը քշեց-տարավ

վերջին սև ձյունը: Օրերը դանդաղ ձգվեցին ձնաշրերով լվացված գերանուղիների վրայով...

Կուպցովն այդ ամիսն անցկացրեց մեկուսարանում: Մահվան դուռն էր հասել: Կրծքաբաց բամբակաբաճկոնի տակից ցցվում էին սրված անրակները: Իրեն խաղաղ էր պահում, միայն մի անգամ հարձակվեց Ֆիդելի վրա: Մենք նրանց մի կերպ բաժանեցինք:

Չգարնացա: Գայլը ատում է շներին ու մարդկանց: Բայց ավելի շատ՝ շներին: Ես նրան երեք անգամ թողեցի զոնա: Ու երիցս կարգազրիչի մատյանում գրառում հայտնվեց.

«Հրաժարում»...

Ուղեկցորդման խմբի կանաչ թիկնոցով պետը լապտերիկի լույսը գցեց ցուցակի վրա:

– Անտառահատո՛ւմ, դեպի ելքը,- հրամայեց նա:

Բրիգադն ընդունեցինք բնակելի գոտու դարպասների մոտ: Ես, տարածություն պահելով, հայտնվեցի շարասյան վերջում:

Չեբյու ավանը մեզ դիմավորեց շների հաշոցով, թաց գերանների հոտով, անտարբեր բնակիչների մոայլությամբ:

Հնոտիքով լի փոքրիկ բակերի երկայնքով գնացինք դեպի հիվանդանոց:

Շրջվեցինք դեպի գետը, որ ազատվել էր սառույցից և անսպասելիորեն մաքուր էր ու փայլփլուն: Անցանք կոպտատաշ կամրջակով: Կտրեցինք երկաթգիծը, որի փայտակոճղերի արանքում խունացած կանաչ կար: Շրջանցեցինք հսկայական ցիստեռնները, ջրհանը և երկաթգծի արտաքնոցի փքաշուր շինությունը: Ու նոր միայն ելանք անձրևներից ցեխտոված գերանուղի:

– Երեխա ժամանակս սիրում էի ցեխերի մեջ չփչփացնել,- ասաց Ֆիդելը,- բա դու՞: Վախենում եմ մտածեմ, թե քանի կալոշ եմ թողել ցեխերի մեջ...

Անտառամասի մոտ հանդիպեցինք պահակախմբին: Ժամապահները կիսամուշտակներով էին: Ձեռքներին՝ հեռախոսներ ու գոտեպայուսակներ՝ ինքնաձիգի պահումակներով:

Պախապիլը կանգնեցրեց կալանավորներին ու ձեռքը շքոցին տանելով՝ սկսեց զեկուցել:

– Թողնել, ընդհատեց պահակախմբի պետ Շումեյկոն: Հսկայական ու չեչոտ՝ նա քնկոտ է թվում, մինչևիսկ՝ երբ վազում է գարեջուր բերելու: Սերժանտ Շումեյկոյի վառ անհատականությունը կարելի է գնահատել միայն արտակարգ

վիճակներում: Արտակարգ պատահարներից բացի, ամեն ինչ նրան վաղուց
ձանձրացրել է:

Շումեյկոն հաշվեց կալանավորներին: Նրանց անձնական քարտերը
դասդասելով՝ շարասյուն առ շարասյուն ուղարկեց նախագոնա: Ու վերջապես
ձեռքով արեց ժամապահներին:

Մենք մտանք հսկիչ պահակակետ: Ֆիդելն ավտոմատը նետեց գինաբուրգին ու
մեկնվեց թախտին: Ես ստուգեցի ազդանշանումն ու վառեցի վառարանը:

Պախապիլը սեյֆից հանեց ռացիան: Դուրս քաշեց կարթի պես ճկուն մետաղյա
ալեհավաքը: Հետո սկսեց երկնային ոլորտներ նետել խորհրդավոր
հնայախոսքեր.

– Ալո՛, Վա՛րդ: Ալո՛, Վա՛րդ: Ես Քաջվարդն եմ: Ես Քաջվարդն եմ:

Ազդանշանումը սարքին է: Արգելաշերտը հերկված է: Գողերն աշխատում են:

Ձեզ չեմ լսում... Ձեզ չեմ լսում...

Ես մտա արտադրական գոտի ու քայլեցի գործիքային արհեստանոցի կողմը:

Վառելիքի տակառի մոտ սեին էր տալիս տրտում ու երկարուկ հերթը: Մեկը

վառեց, բայց և անմիջապես դեն նետեց ծխախոտը: Գրպանահատ Չալին ինձ
տեսնելով՝ միտումնավոր բարձր երգեց.

Ախ, մաքրվե՛մ, լողանա՛մ

Ու մոռանամ ձեր մասին,

Ու մի ճամպրուկ գողանամ,

Թող գիշերը սպասի...

Խոսեցին հետս: Պատասխանեցի: Հետո անտառով ելա մարգագետին: Այնտեղ
մեկը պպզել էր կրակի մոտ:

– Չե՞ս աշխատում, դե՛:

– Ձեռնպահ եմ մնում: Ողջո՛ւյն, քաղաքացի՛ պետ:

– Ուրեմն, հրաժարվե՞լ ես:

– Առանց փոփոխության:

– Աշխատելու՞ ես:

– Օրենքը թույլ չի տալիս:

– Երկու շաբաթով մեկուսարան:

– Քաղաքացի՛ պետ...

– Կաշխատե՞ս:

– Քաղաքացի՛ պետ...

– Վարորդ, գերանակիր, ոստ հատող...

Ես առաջացա ու ցրիվ տվեցի խարույկը:

– Աշխատելու՞ ես:

– Հա,- ասաց նա,- գնանք:

– Ոստ հատո՞ղ, թե՞ գերանակիր:

– Հա: Գնա՛նք:

– Առա՛ջ ընկի:

Նա քայլում էր ճյուղերը պահելով: Ճահճի միջով, առանց ոտքերի տակ նայելու:

Գիտաշտարակի տակ, կտրված ծառի կողքին, ծխում էին կալանավորները:

Կարգագրիչին ասացի.

– Կացինդ տուր:

Նա քնծիծաղ տվեց:

– Կացի՛նը,- գոռացի:

Կարգագրիչը կացինը տվեց Կուպցովին:

– Լետյագայի բրիգադը կգնա՞ս:

– Հա՛:

Նրա մատներն անվարժ սեղմում էին կացնի կոթը: Մուգ, յուղափայլ փայտի վրա դաստակը նրբակերտ էր:

Ինչքան էի ուզում, որ բարձրացներ կացինը: Ես դեն կնետեի հիշողությունս: Ես կթոթափվեի քաղաքակրթության քսան դարերից: Ես նրան ցույց կտայի այն ամենը, ինչ սովորեցրել էին Ռոպչայում: Ես կխլեի կացինն ու թույլ չտալով, որ ուշքի գա...

– Դե՛,- հրամայեցի՝ կանգնելով երկու քայլի վրա: Հատիկ-հատիկ զգալով խոտը սապոզներիս տակ:- Դե՛,- ասում եմ:

Կուպցովը թեքվեց կաժանից: Հետո դանդաղ ծնկեց կոճղի մոտ: Ձախ ձեռքը դրեց դեղին, խորդուբորդ, առկայծող հաստվածքի վրա: Հետո թափ առավ ու կացինը խրեց մինչև վերջ:

-Վերջապե՛ս,- արնաքամ լինելով՝ ասաց նա,- այ հիմա լավ է:

-Ի՞նչ ես կանգնել, գանդո՛ն,- ինձ դարձավ մոտ վազած կարգագրիչը,- կրած ես, ձեն տու կարկատողին...

ՕՏԱՐԵՐԿՐԱՑԻՆ

Ծեր Կալյու Պախապիլն ասում էր օկուպանտներին: Իսկ սիրում էր նա խմբերգելը, տնական դառը գարեջուրն էր դուր գալիս նրան ու նաև՝ փոքրիկ փամփիլիկ երեխաները:

– Էս կողմերում մենակ էստոնացիք պիտի ապրեն,- ասում էր Պախապիլը,- ու էլ ոչ մեկը: Օտարներն էստեղ անելիք չունեն...

Գյուղացիք ականջ էին դնում ու հավանություն տալով՝ տմբտմբացնում գլուխները:

Հետո եկան գերմանացիները: Շրթհարմոն էին նվագում, երգում էին, երեխաներին շոկոլադ հյուրասիրում: Ծեր Կալյուին այդ ամենը դուր չեկավ: Նա երկար լռում էր, հետո հավաքեց ունեցած-չունեցածն ու գնաց անտառ:

Մի մթին անտառ էր, որ հեռվից անանգանելի էր թվում: Պախապիլն այնտեղ որս էր անում, խլացնելով ձուկ բռնում, քնում էր եղևնու ճյուղերի վրա: Կարճ ասած՝ ապրում էր, մինչև ռուսները վոնդեցին օկուպանտներին: Իսկ երբ գերմանացիները հեռացան, Պախապիլը վերադարձավ: Հայտնվեց Ռակվերեում, որտեղ խորհրդային կապիտանը նրան պարզևատրեց մեղալով: Մեղալը զարդարված էր չորս անհասկանալի բառերով, ինչ-որ կերպարանքով ու բացականչական նշանով:

«Էստոնացու ինչի՞ն է մեղալը,- երկար մտորում էր Պախապիլը:

Բայցևայնպես, հոգածությամբ ամրացրեց շեվյոտե պիջակի դարձածալին:

Կալյուն այդ պիջակը միայն մի անգամ էր հագել՝ Լանսմանի խանութում:

Ապրում էր այդպես ու ապակի գցող էր աշխատում: Բայց երբ ռուսները գորահավաք հայտարարեցին, Պախապիլը նորից անհետացավ:

– Էստեղ պիտի մենակ էստոնացիք ապրեն,- հեռանալիս ասաց նա,- իսկ վանկաները, ֆրիցներն ու զանազան գրենլանները գործ չունեն Էստեղ...

Պախապիլը նորից գնաց անտառ, որը միայն հեռվից էր անանգանելի թվում: Եվ նորից որս էր անում, խորհում էր, լռում: Եվ ամեն ինչ լավ էր:

Բայց ռուսները շուրջկալ սարքեցին: Անտառը լցվեց գոռում-գոչյունով:

Մեղմվեց-փոքրացավ, ու Պախապիլին ձերբակալեցին: Նրան դատեցին որպես դասալիքի, ծեծեցին, թքեցին երեսին: Հատկապես ջանում էր կապիտանը, որ նրան մեղալ էր տվել:

Իսկ հետո Պախապիլին աքսորեցին հարավ, որտեղ դազախներն են ապրում:

Շուտով հենց էնտեղ էլ մեռավ: Երևի՛ սովից ու հողի օտարությունից...

Նրա որդի Գուստավն ավարտեց Տալլինի Լույզե փողոցի նավագնացության դպրոցն ու ռադիստի դիպլոմ ստացավ:

Երեկոները նստում էր Մյունդի-բարում ու թևթուլիկ աղջիկներին ասում.

– Իսկական էստոնացին պիտի ապրի Կանադայում: Կանադայում և ուրիշ ոչ մի տեղ...

Ամռանը նրան գորակոչեցին պահնորդական ծառայության: Ուսումնական կետը տեղակայված էր Բոսսեր կայարանում: Ամեն ինչ հրամանով էր արվում. քունը, ճաշը, գրույցները: Խոսում էին օդուց, հացից, ածխահատի աշխատավարձից:

Այդ ամենը Գուստավն ասում էր ու խոսում էր միայն իր լեզվով: Միայն էստոներեն: Նույնիսկ պահակաշների հետ:

Բացի այդ, խմում էր մեն-մենակ, խանգարում էին՝ կոբլ էր անում: Նաև թույլ էր տալիս ,կանացի կարգի միջադեպերն (ինչպես արտահայտվում էր քաղղեկ Խուռիկը):

– Բայց ինչ եսակենտրոնն եք, Պախապիլ,- զգուշորեն հանդիմանում էր քաղղեկը:

Գուստավը շփոթվում-շվարում էր, մի թեթև թուղթ խնդրում ու ծուռտիկ-մուռտիկ գրում էր.

«Երեկ, սույն թվի, ես ալկոհոլային խմիչք եմ չարաշահել: Որից հետո ցեխն եմ գցել զինվորական արժանապատվությունս: Հետայսու խոստանում եմ:

Շարքային Պախապիլ»:

Որոշ ժամանակ մտնտալուց հետո պարտադիր ավելացնում էր.

«Խնդրում եմ չմերժել»:

Հետո փող էր ստացվում մորաքույր Ռ-Էլթից: Պախապիլը խանութից մի լիտր շարտրեգ էր վերցնում ու գնում գերեզմանոց: Այնտեղ կանաչ աղջամուղջում ճերմակին էին տալիս խաչերը: Ավելի հեռվում, ջրամբարի եզրին՝ մի լքված շիրիմ կար, կողքին՝ նրբատախտակե կոթող: Պախապիլը ծանր նստում էր հողաթմբին, խմում էր ու ծխում:

– Էստոնացիները պիտի ապրեն Կանադայում,- խուլ մրմնջում էր նա միջատների միալար բզզոցի տակ: Նրանք, չգիտես ինչու, Պախապիլին չէին կծում...

Վաղ առավոտյան գորամաս ժամանեց մի անշուք սպա: Ակնոցից դատելով՝ գաղափարական աշխատող: Հայտարարվեց, որ ժողով է լինելու:

– Անցնել լենսենյակ,-մարմնամարզական գուգափայտերի մոտ ծխող

զինվորներին գոռաց օրապահը:

– Քաղաքականությունը մեր խելքի բանը չի,- տրտնջում էին զինվորները:

Բայց ներս մտան ու տեղավորվեցին:

-Ես պատերազմի որոտընդոստ համերգի նրբին լարն էի,- սկսեց փոխգնդապետ Մառը:

– Ոտանավո՛ր է,- հիասթափված ծոր տվեց լատվիացի Բալոդիսը...

Պատուհանից այն կողմ մթերապահն ու գրագիրը ընկել էին խոզի հետևից:

Գոտիով կապկպել էին կենդանու ոտքերը ու փորձում էին տախտակի վրայով քարշ տալ բեռնատարի թափքը: Խոզը գեշ ծղրտում էր, նրա զիլ ճիչերից տնքում էր լսողի ծոծրակը: Ընկնում էր փորի վրա: Կճղակները սոթ էին տալիս թրիքոտ տախտակին: Մանրիկ աչքերը կուլ էին գնում ճարպածալքերի մեջ:

Բակով անցավ ավագ Եվչենկոն: Մի քացի հասցրեց խոզին: Հետո վերցրեց բահի կոթը, որ անտեր ընկած էր խոտերի մեջ...

– Խորհրդային բանակի գորամասերում արմատանում է մի վեհ ավանդույթ,- ասում էր փոխգնդապետ Մառը:

Եվ ապա.

– Զինվորներն ու սպաները ստանձնում են զինվորների շիրիմների շեֆությունը: Քրտնաշան վերականգնում են ռազմական սխրանքի պատմությունը: Կապ են հաստատում հերոսների հարազատների ու մերձավորների հետ: Նման ավանդույթի համակողմանի զարգացումն ու ամրապնդումը յուրաքանչյուրիս պարտքն է: Թող չարախոսները դեղին դևի աշխարհում շեփորեն հայրերի ու որդիների կոնֆլիկտի մասին: Թող ուռճացնեն նրանց անտագոնիզմի մտացածին լեգենդը... Մեր երիտասարդությունը սրբորեն հարգում է հայրերի դամբանները: Սույնով հավաստելով սերունդների անխզելի կապը...

Խոզին խորդուբորդ տախտակի վրայով քարշ տվին վեր: Բեռնատարի թափքակողերը խուլ դղրդում էին: Դրանք վառ կանաչ էին ներկված: Խցիկից կախվելով՝ վարորդը նայում էր, թե ինչ է կատարվում: Հարևանությամբ, մարզաձողի վրա պտտվում էր մոլդավացի Դաստյանը, որն արդեն գորացրված էր հիվանդության հողվածով: Սպասում էր գորամասի հրամանատարի հրամանին ու ման էր գալիս գոտին հանած, քթի տակ երգելով...

– Ձեր վաշտը տեղակայված է գերեզմանատան դիմաց,- ձգում էր փոխգնդապետը,- դա խորապես խորհրդանշական է: Մենք պարզել ենք, որ ի թիվս այլոց, այնտեղ կան նաև Հայրենական պատերազմի հերոսների շիրիմներ:

Այդ թվում և շքանշանակիրների: Այսպիսով, առկա են գոհվածների շեֆությունը ստանձնելու բոլոր պայմանները...

Խոզին խցկեցին թափքը: Անշարժ պառկել էր, միայն վարդագույն ականջներն էին թրթռում: Շուտով նրան կհասցնեն սպանդանոց, որտեղ անվերջանալի ճարպոտ մշուշ է: Զինվորը վարժ շարժումով նրան ոտնաշլից կախ կտա առաստաղի տակ: Հետո երկար, սպիտակ դանակով կգարկի սրտին: Կտրվածք անելով՝ արագ կմաշկի կեղտակուր խոզաստևով պատած կաշին: Եվ այդ ժամանակ զինժառայողները կվատանան արյան հոտից...

– Ո՞վ է այստեղ Պախապիլը:

Գուստավը ցնցվեց: Նա ելավ տեղից ու հիշեց, թե ինչ է կատարվել մեկ րոպե առաջ: Թե ինչպես եֆրեյտոր Պետրովը բարձրացրեց ձեռքն ու թաքուն ծիծաղից խեղդվելով՝ ասաց.

– Մեր գործնասում արդեն այդպիսի զինվոր կա: Ստանձնել է ընկած հերոսների շեֆությունն ու խնամում է նրանց գերեզմանները: Դա հրահանգիչ Պախապիլն է:

– Ո՞վ է այստեղ Պախապիլը,- անվստահ արձագանքեց Մառը,- դու՞ք եք, հա՞, Պախապիլը:

– Էդպես,- շիկնելով պատասխանեց Գուստավը:

– Վաշտի հրամանատարի անունից ձեզ շնորհակալություն եմ հայտնում: Ձեր նախաձեռնությունը պիտի տարածվի: Շտաբում մարտական պատրաստության գերագանցիկների հավաք է նախատեսվում: Կգաք ինձ հետ: Կպատմեք ձեր ձեռքբերումների մասին: Ճանապարհին կճշտենք ասելիքը:

– Ես, ճիշտն ասած, Էստոնացի եմ,- սկսեց Պախապիլը:

– Դա նույնիսկ ավելի լավ է,- կտրեց փոխգնդապետը,- եղբայրական ինտերնացիոնալիզմի տեսանկյունից...

Շտաբը մարդաշատ էր:

Գրաֆիկների, գեղարվեստորեն ձևավորված վահանակների, ցուցադրական քարոզչության նյութերի տակ խմբվել էին զինվորները: Մապոզներն ու թաց մագերը պսպղում էին: Ծխախոտի ու կուպրի հոտ էր փչում:

Նրանք սանդուղքներով բարձրացան վեր: Մառը գրկել էր Պախապիլի ուսը: Սանդղահարթակում նրանց շրջապատեցին:

-Ծանոթացեք,- գուտ քաղաքացիական տոնով ասաց փոխգնդապետը,- սրանք մեր փարոսներն են: Սերժանտ Թխափասն, սերժանտ Գաֆիատուլին, սերժանտ Չիչիաշվիլի, կրտսեր սերժանտ Շահմամետն, եֆրեյտոր Լատրի, շարքայիմներ

Կենսակլիճն և Հովսեփյան...

«Պերկելե,- մտքի մեջ ընկավ Գուստավը,- լրիվ շհուդներ են...»:

Բայց այստեղ զանգը տվին: Բոլորն ուղղվեցին դեպի աղբամանները: Գցեցին ծխուկներն ու մտան ընդարձակ դահլիճը...

Եվ ահա Պախապիլն ամբիոնի մոտ է: Ներքևում դեմքեր են ճերմակին տալիս, ձախից նախագահությունն է, ջրամանը, ալ կարմիր վարագույրները: Կողքից՝ կոնտրաբասը, դահլիճից այն չի երևում:

Պախապիլը նայեց մարդկանց, շոշափեց գոտու մետաղյա ճարմանդը: Ապա քայլ արեց առաջ:

– Ես, ճիշտն ասած, Էստոնացի եմ,- սկսեց նա:

Գահլիճում լռություն էր: Պատուհանների տակով գնգոցով անցնում էր տրամվայր...

Երեկոյան Գուստավ Պախապիլը ցնցվում էր շտաբի մեքենայի հետևի նաստիքին:

Հրահանգիչը մտաբերում էր իր ելույթը: Եվ ինչպես էր գրաֆինից ջուր լցնում:

Ինչպես էր ծլնգում բաժակը ու ժպտում գեներալը՝ նախագահությունում: Եվ ինչպես իր կրծքին կրծքանձան ամրացրին (երեք անհասկանալի բառ, ինչ-որ կերպարանք ու գլոբուս): Իսկ հետո Մառն էր խոսում՝ գնահատելով շարքային Պախապիլի արժեքավոր նախաձեռնությունը... Ինչ-որ բան նախաձեռնությանը միանալու, զարգացնելու և ջանալու մասին...

Ու նաև՝ հայրենասիրական դաստիարակության վերաբերյալ...

Ժառանգորդության և անխզելի կապի կարգի ինչ-որ բան... Ընկած հերոսների գերեզմանների շեֆության նպատակով... Թեկուզև Պախապիլը Էստոնացի է, բայց ժողովուրդների եղբայրական բարեկամության շնորհիվ...

Դիմացը վեր էր խոյանում վարորդի մեջքը: Կողքով սուրում էին աղքատիկ սաղարթներով ծառերը, արևից խարկված բլուրները, տայգայի խեղճուկրակ կանաչը:

Երբ մեքենան դորդաց գծանցի վրա, Գուստավը վարորդին ասաց.

– Էստեղ կիջնեմ:

Վարորդն առանց շրջվելու թափ տվեց ձեռքն ու հետ դարձավ: Գուստավ Պախապիլը քայլեց թույլ առկայծող ռելսերի երկայնքով: Անցավ երկաթգծի հողաթումբը: Գերանուղին նրան հասցրեց խանութ:

Այստեղ գրպանները ծանրացան:

Նա կտրեց լքված մարզադաշտն ու ոտք դրեց գերեզմանատան խանդակի

կամրջակին:

Խոնավ էր ու խաղաղ: Տերևները քամու տակ փափսում էին: Գուստավն արձակեց համազգեստի կոճակները: Նստեց հողաթմբին: Ապուխտը ծնկներին դրեց: Շիշը՝ խոտերի մեջ:

Ու նոր միայն ծխեց՝ կարմիր նրբատախտակե շիրմակոթողին հենված:

ՈՒՂԻՂ ԳԾՈՎ

Երբ ինձ կապկպեցին հեռխոսալարով, խաղաղվեցի: Գլուխս ջեռուցման մարտկոցի կողքին էր: Իսկ կոպիտ կիրգայե սապոգներ հազած ոտքերս՝ առաստաղից կախված ջահի տակ: Այնտեղ, ուր մի ամիս առաջ տոնածառն էր: Լսում էի՝ ինչպես են գենք տալիս վերակարգին: Լեյտենանտ Խոռոհեն ինչպես է հրահանգավորում զինվորներին: Գիտեի, որ նրանք հիմա ելնելու են դուրս, ուղիղ սառնամանիքի մեջ: Հետո կանցնեն սև կամրջատախտակներով, գոնայի երկայնքով, կաշեփոկերը պոկ տվող շների մոտով: Եվ յուրաքանչյուրը լապտերիկով կլուսավորի իր դեմքը, որ դիտաշտարակին կանգնած զինվորը կարողանա ճանաչել եկողին...

Ամենից առաջ որոշեցի հացադուլ հայտարարել: Սկսեցի սպասել ընթրիքին, որպեսզի ուտելիքին ձեռք չտամ: Ինձ այդպես էլ ընթրիք չբերեցին:

Լսում էի՝ ինչպես են վերադառնում ժամապահները: Ինչպես մտան զինանոց:

Ինչպես են արգելապատի վրայով դորդոցով հրահանգչին նետում գոտեպայուսակները՝ երկուսկան պահունակով: Ինչպես են զինաբուրգի վրա շարում եղյամից ճերմակած ավտոմատները: Եվ ինչպես են ճաշարանում տեղից տեղ շարժում թեթև դյուրալյումինե աթոռակները: Իսկ հետո հայհոյում խոհարար Բալոդիսին, որը նրանց համար մի քանի սոխ, ճարպ ու հաց էր պահել: Բայց, որքան հասկացա, մոռացել էր աղը...

Ցրտից սթափվելով՝ սկսեցի հիշել, թե ինչպես կատարվեց այդ ամենը: Ցերեկը խմեցինք ուղեկցորդումից ազատված կալանավորների հետ, որոնք փորձում էին գրկել ինձ ու շարունակ կրկնում էին.

– Բո՛րբ, դու միակ մարդն ես Ուստվիմլագում...

Հետո ավանը կտրելով՝ գնացինք դուքանի կողմը: Փոստատան մոտ հանդիպեցինք անտառտնտեսության բուժակ Շտեռնին: Ֆիդելը մոտեցավ նրան: Գլխից թոցրեց մշկամկենու գդակը: Գդակով գետնից ձյուն քաղեց ու նորից քաշեց

գլխին: Մենք անցանք առաջ, իսկ բուժակի դեմքով ծորում էր կեղտաջուրը:
Հետո մտանք խանութ ու Տոնեչկայից տնաքաշ արաղ ուզեցինք: Նա ասաց, որ
Էժան խմիչք չկա: Այդ ժամանակ սկսեցինք գոռոռալ, թե՛ մի հաշիվ է, ինչ կա,
ինչ չկա: Քանի որ փողը, մեկ է, արդեն պրծել է:

Նա ասում է.

– Լվացեք պահեստի հատակը: Մի-մի սրվակ օդեկոլոն կտամ...

Տոնեչկան գնաց ջուր բերելու: Վերադարձավ մի քանի թուղից: Տաշտից գոլորշի
էր բարձրանում:

Մենք հանեցինք գիմնաստյորկաները: Ոլորեցինք, թրջեցինք տաշտի մեջ ու
սկսեցինք հարել հատակի տախտակները: Ես ու Բալոդիսը բարեխղճորեն էինք
աշխատում: Իսկ Ֆիդելը համարյա չէր խանգարում:

Հետո մի քիչ օդեկոլոն խմեցինք: Ուղղակի տանջահար էինք եղել սպասումից:

Անտանելի դանդաղ էր լցվում բաժակի մեջ:

Համը սոսկալի էր, ու մենք կոնֆետ կերանք: Ծամում էինք վրաները կպած
փաթեթաթղթի հետ:

Տոնեչկան ասաց. «Ան՛ւշ լինի»:

Լատվիացի Բալոդիսն աչքով արեց նրան ու Ֆիդելին հարցնում է.

– Դու կկարողանայի՞ր:

Իսկ Ֆիդելը նրան պատասխանում է.

– Մի միլիոն որ տային, հետն էլ՝ լույ հարբած լինեի...

Երբ դուրս եկանք, մութն արդեն ընկել էր: Սղոցարանի գլխին և ավանում
վառվում էին լույսերը:

Մենք գնացինք ձիանոցի երկայնքով, որտեղ սայլերն էին կանգնած, առանց
ձիերի:

Ֆիդելը երգ ծոր տվեց. «Մենք անցնում ենք Ուրուզվայով...»: Իսկ Բալոդիսը
վերցրեց կիթառն ու խփեց ծառին: Կտորտանքը զցեցինք սառցաճեղքը:

Ես նայեցի աստղերին: Գլուխս պտտվեց...

Այդ պահին Ֆիդելը մազլցեց հեռագրասյան վրա: Այն էլ՝ գրչահատ դանակն
ատամներով բռնած: Տեխնիկապես գրագետ տղա էր ու համոզված էր, որ ինչ-որ
բան կկարողանա փչացնել: Բարձրանում էր վեր ու վեր: Նրա ստվերը
հսկայական էր: Անսպասելի ճշաց. «Մայրի՛կ...» ու ցած ընկավ տասմետրանոց
բարձրությունից: Նետվեցինք նրա մոտ: Բայց Ֆիդելը վեր կացավ, թափ տվեց
ձյունն ու ասում է...

– Ընկնելը մագլցել չի...

Սկսեցինք փնտրել դանակը: Բալոդիսն ասում է.

– Երևի կուլ ես տվել:

– Բան չկա,- ասաց Ֆիդելը,- մի հատ էլ ունեմ...

Հետո գնացինք գորանոցի կողմը: Մեզ ընդատաջ ելավ հացի ֆուրգոնը: Առանց ճանապարհից շեղվելու ընդատաջ գնացինք: Վարորդն արգելակեց, կողքի դարձրեց մեքենան ու շարդուփշուր արեց ինչ-որ մեկի ցանկապատը...

Երբ վերադարձանք, վերակարգը գենքերն էր մաքրում: Մտանք ճաշարան ու սառը աղապուր կերանք: Ֆիդելն ուզում էր միգել աթոռակին դրած տակառիկի մեջ: Բայց ես ու Բալոդիսը համոզեցինք, որ այդպիսի բան չանի:

Հետո մտանք լենինյան սենյակ: Նստոտեցինք սեղանի շուրջը: Այն ծածկված էր ալ կարմիր սփռոցով: Շուրջը շառագունել էին վահանակները, լոզունգներն ու պլակատները: Առաստաղի տակ առկայծում էր ջահը: Անկյունում ամանորյա «Կայծակն» էր՝ խողովակաձև փաթաթած:

– Շո՞ւտ կգա կոմունիզմը,- հետաքրքրվեց Ֆիդելը:

– Թերթերին որ հավատանք՝ հենց վաղը: Իսկ ի՞նչ է պատահել:

– Պատահել է էն, որ լիքը պահանջմունք է կուտակվել:

– Ասում ես՝ ավելացնենք, հա՞,- աշխուժացավ Բալոդիսը:

– Ըհը՛,- գլխով արեց Ֆիդելը:

Ես ասում եմ.

– Իսկ ունակություններիդ մասի՞ն ինչ կանես:

– Հրաշալի է,- պատասխանեց Ֆիդելը,- լիքը ունակություն ունեմ:

– Մեր ուշունց տալու,- հուշեց Բալոդիսը:

– Ոչ միայն,- պատասխանեց Ֆիդելը:

Նա սկսեց շարել շախմատի խաղաքարերը: Ես գլուխս դրեցի սփռոցին: Իսկ Բալոդիսն ուսումնասիրում էր Կենտկոմի քաղբյուրոյի անդամների լուսանկարները: Հետո ասաց.

– Ա՛յ քեզ բան: Չեյրուստ է՞լ ազգանուն կլինի:

Այստեղ լենինյան սենյակ մտավ ավագ Եվչենկոն:

– Գուցե պատկեիք, հա՞, տղե՛րք,- ասաց նա:

Ու Ֆիդելը հանկարծ այնպե՛ս գոռաց.

– Ինչո՞ւ է շուրջը անարդարություն տիրում, ավա՛գ: Բացատրե՛ք, ինչո՞ւ: Գողը, ենթադրենք, իր գողության համար է նստած: Բա մե՞նք ինչի ենք անտեղի տեղը

կորչում:

– Իսկ ո՞վ է մեղավոր,- ասում է ավագը:

Ես ասում եմ.

– Եթե մեկը ցույց տար այն մարդուն, որ մեղավոր է... Որի խղճին է իմ բոլոր դժբախտությունների մեղքը... Ես նրան անմիջապես կխեղդեի...

– Լավ կլինեք գնայիք քնելու,- ասում է Եվչենկոն:

Այստեղ մենք վեր կացանք ու ու հեռացանք՝ առանց հրաժեշտ տալու: Իսկ Ֆիդելը նույնիսկ հրեց ավագին: Բակում, գերաններին նստոտած, ծխեցինք, ապա գնացինք տնտմաս:

– Բո՛ր, մտի գոնա, վառելիք բեր, թե չէ շարժիչս հանգչում է:

– Գնա՛,- արձագանքեց Բալոդիսը,- դուքանում շնապս չկա, իսկ գեկերն ինչքան ասես ունեն: Սուսուփուս կտան. ինքդ կտեսնես: Գիտեն, որ մենք էլ պարտքի տակ չենք մնա:

Նա քաշեց Ֆիդելի թևքից.

– Ծխելիք տու:

– Ծխելը վնաս է,- հայտարարեց Ֆիդելը,- ծխելը բացասական է ազդում սրտի վրա:

– Չէ՛, օգտակար է,- ասաց Բալոդիսը,- իսկ օդին ավելի օգտակար է: Գիտե՛ս ինչն է վնաս: Գիտաշտարակին կանգնելը:

– Ամենավնասակարը,- ասում է Ֆիդելը,- քաղպաարպմունքներն են: Ու երբ որ վագում ես հակագագով:

– Շարային պատրաստությունն էլ,- ավելացրի ես...

Ինձ գոնա չթողեցին: Հերթափոխի հսկիչը հարցնում է.

– Ո՞ր ես գնում:

– Բնականաբար՝ գոնա:

– Անձնակա՞ն գործով:

– Ոչ,- ասում եմ,- հանրային:

– Օդու ես գնում, հա՞:

– Ըհը՛:

– Հե՛տ դառ:

– Տես, է՛,- ասում եմ,- ա՛յ քեզ սոցորինապահություն: Ուրեմն թողենք էդ արաղը որևէ ռեցիդիվիստ խմի, հա՞: Ու կրկին անգամ քրեորեն հետապնդելի արարք կատարի:

- Դու գնում ես օղի բերելու: Շփվում ես կոնտինգենտի հետ: Իսկ հետո նրանք քեզ կօգտագործեն կասկածելի նպատակներով:
- Ո՞վ նրանք:
- Կոնտինգենտը... Քո մեջ զեկերի գծով անտագոնիզմ պիտի լինի: Դու պիտի ասես նրանց: Բայց մի՞թե դու նրանց ասում ես: Ոնց որ չի երևում: Հարց է ծագում՝ ո՞ր է քո անտագոնիզմը:
- Իմ մեջ անտագոնիզմ չկա, նույնիսկ քո հանդեպ, ապուշի՛ մեկը...
- Հենց էդ եմ ասում,- անսպասելի համաձայնեց հսկիչն ու ավելացրեց,- ուզո՞ւմ ես քեզ համար անձնական պաշարներից լցնեմ:
- Լցրո՞ւ,- ասում եմ,- մենակ թե էլի անտագոնիզմի հույս չունենաս...
- Ես սաթաքելով վերադառնում էի գորանոց: Մթության մեջ շրջանցեցի ձյունապատ շարահրապարակը: Հայտնվեցի չորանոցում, որտեղ վառարանը վառ էր: Կեռիկներից կախված էին բուշլատներն ու կիսամուշտակները: Ֆիդելն աթոռը շոռ տալով՝ նետվեց իմ կողմը: Երբ ասացի, որ օղի չեմ բերել, լաց եղավ:
- Ես հարցրի.
- Իսկ ո՞ր է Բալոդիսը:
- Ֆիդելն ասում է.
- Բոլորը քնած են: Հիմա մենակ ենք:
- Այստեղ քիչ էր մնում ես էլ լաց լինեի: Պատկերացրի, որ մեն-մենակ ենք ամբողջ աշխարհում: Ո՞վ կսիրի մեզ: Ո՞վ հոգ կտանի մեզ համար:
- Ֆիդելը, անտանելի ծղրտացնելով, ձգեց հարմոնիկը:
- Տե՛ս,- ասաց նա,- առաջին անգամ եմ գործիքը ձեռս առնում ու վատ չի ստացվում: Քեզ համար ի՞նչ նվագեմ՝ Բա՞խ, թե՞ Մոցարտ...
- Մոցարտ,- ասացի ես,- թե չէ հերթափոխը կգարթնի: Կարող է մոռութներիս հասցնեն...
- Մենք լռեցինք:
- Ձավաշվիլին չաչա ունի պահած,- ասաց Ֆիդելը,- բայց չի տա: Գնա՞նք:
- Հետը գլուխ դնելու հավես չունեմ:
- Էդ ինչի՞ որ:
- Չունեմ ու վերջ:
- Կարող է՛ վախենո՞ւմ ես:
- Ինչի՞ց պիտի վախենամ: Թ՞քա՛ծ ունեմ:

– Չէ, վախենո՞ւմ ես: Վաղուց եմ նկատել:

– Գուցե քեզանից է՞լ եմ վախենում: Կարող է հենց Կոզանի՞ց էլ եմ վախենում:

– Կոզանից չես վախենում: Ինձանից էլ չես վախենում: Իսկ Ձավաշվիլուց վախենում ես: Բոլոր վրացիները դանակներով են ման գալիս: Հենց մի քան է լինում, ձեռք գցում են դանակին: Ձավաշվիլին ա՛յ էսքան մի սաքսան ունի: Ճտքի մեջ չի տեղավորվում...

– Գնացի՛նք,- ասում եմ:

Անգոր Ձավաշվիլին քնած էր պատուհանի տակ: Նույնիսկ քնի մեջ դեմքը գեղեցիկ էր ու մի քիչ ամբարտավան:

Ֆիդելն արթնացրեց նրան ու ասում է.

– Լսի, այլագգի՛, գուցե չաչա տայիր, հը՞...
 Ձավաշվիլին վախեցած արթնացավ: Այդպես վեր են կենում ճամբարային պահնորդության բոլոր զինվորները, երբ անսպասելի են արթնացնում: Ձեռքը խոթեց բարձի տակ: Հետո նայեց, հասկացավ ինչն ինչոց է ու ասում է.

– Ի՞նչ չաչա, թանկագի՛նս, քնել է պետք:

– Տո՛ւր,- պնդում է Ֆիդելը,- ես ու Բոբը պիտի խումհարաթող լինենք:

-Բա դու վաղը ո՞նց ես ծառայության գնալու,- ասում է Անգորը:

Իսկ Ֆիդելը պատասխանում է.

– Էդ քու բեղի բանը չի...
 Անգորը մեջքը մեզ դարձրեց:

Այստեղ Ֆիդելը սկսեց ծղրտալ.

– Էդ ո՞նց դու, սրիկա՛, ռուս զինվորին չաչա չես տալիս:

– Ո՞վ է էստեղ ռուսը,- ասում է Անգորը:- Դո՞ւ ես ռուսը: Դու ռուս չես: Դու ակոհովիստ ես:

Ու սկսվե՛ց:

Անգորը գոռում է.

– Շավվա՛: Գիգո՛: Վա՛յ մե: Առո՛ւնդա...
 Վրա վագեցին տակաշորերով վրացիները, մինչևիսկ հյուսիսում՝ արևից մզացած: Նրանք սկսեցին այնպես թափահարել ձեռքերը, որ Ֆիդելի քթից արյուն եկավ:

Եվ այստեղ սկսվեց կռիվը, որ տարիներ շարունակ հիշվում էր պահնորդությունում: Ես վեց անգամ ընկա: Երեք անգամը վեր կացա:

Վերջապես կապկպեցին հեռախոսալարով ու տարան լենինյան սենյակ: Բայց

նույնիսկ այստեղ էլ դեռ ինչ-որ մեկին հետապնդում էի: Կապկպված,
խորդուբորդ տախտակներին պատկաժս: Երևի դա հենց այն մարդն էր: Իմ
ճակատագրի անհամար խեղումների մեղավորը...

Առավոտվա կողմ տրամադրությունդ միշտ ընկնում է: Մանավանդ երբ քնում ես
սառը հատակին: Այն էլ՝ հեռախոսալարով կապկպված:

Ես սկսեցի ականջ դնել: Խոհարարը դորդոցով վառելափայտ էր լցնում թիթեղի
կտորի վրա: Դույլերը գնգգնգում էին: Հետո անցավ օրապահը: Հետո շխկացին
դռներն, ու շուրջբոլորը լցվեց յուրահատուկ աղմուկով: Չորանոցի՝ աղմուկով,
որտեղ միայն տղամարդիկ են կենում ու շրջում են ծանր սապոգներով:

Մի քանի րոպե անց լենսենյակ մտավ ավագ Եվչենկոն: Կռանալով
սվին-դանակով կտրեց հեռախոսալարը:

– Շնորհակալություն՝ն,- ասում եմ,- ընկե՛ր Եվչենկո: Ես, մեր մեջ ասած, էս ամենը
ականջի հետև չեմ գցի: Ամեն ինչ կպատմեմ «Ամերիկայի ձայնի» թղթակցին:

– Պատմի՛ր,- ասում է ավագը,- մի գոնա լիքը էդ թղթակիցներից ունենք:

Հետո ասաց, որ ինձ կանչում է կապիտան Տոկարը:

Ես, դաստակներս տրորելով, գնացի գրասենյակ: Տոկարը վեր կացավ սեղանի
հետևից: Պատուհանի տակ տեղավորվել էր վերջերս ինձ փոխարինած գրագիր
Բոգոսլովսկին:

– Այս անգամ ներել չեմ պատրաստվում,- հայտարարեց կապիտանը,-
կալանավորների հետ խմե՛լ եք:

– Ո՞վ, ե՞ս:

– Դո՛ւք:

– Դե որ խմել եմ... խմել եմ, ուրեմն...

– Չուտ հետաքրքրության համար՝ ինչքա՞ն:

– Չգիտեմ,- ասացի,- գիտեմ, որ պահածոյի տուփով էինք խմում:

– Ընկե՛ր կապիտան,- միջամտեց Բոգոսլովսկին,- նա չի ժխտում: Նա գղջում է:
Կապիտանը գայրացավ.

– Ես այդ ամենն արդեն լսել եմ, ձանձրացա՛: Թող այս անգամ տրիբունալը վճռի:
Նախկին պահնորդությունն այլևս չկա: Մենք, փառք Աստծո, արդեն կանոնավոր
բանակի մաս ենք...

Նա դարձավ իմ կողմը.

– Դուք անձնակազմին արդեն մի քանի արտակարգ դեպք եք պարզել: Դուք
խափանում եք քաղաքապանոնքները: Սադրիչ հարցեր եք տալիս լեյտենանտ

Խուռիկին: Երեկ շովինիստական մանրախնդրությամբ ծեծուջարդ եք սարքել:
Ահա բժշկական եզրակացությունը, որ ստորագրել է բժիշկ Յավշիցը...

Կապիտանը թղթապանակից մի դեղնավուն թերթիկ հանեց:

– Ընկե՛ր կապիտան,- միջամտեց Բոգոսլովսկին,- ով ինչ ասես կարող է գրել:
Տոկարը թափ տվեց ձեռքն ու կարդաց.

«...Սերժանտ Գոդերիձեին հասցվել է մարմնական վնասվածք վեց ատամի
չափով...»:

Նա հայհոյեց ու ավելացրեց.

«...Ժանիքից ժանիքը՝ ներառյալ»: Սրա՞ն ինչ կասեք:

– Ավիտամինոզից է,- ասացի ես:

– Ի՞նչ:

– Ավիտամինոզ,- ասում են,- զգվելի են կերակրում: Բոլորիս ատամներն էլ
շարժվում են: Մի թեթև կպար՝ հերիք է...

Կապիտանը կասկածանքով նայեց դռան կողմը: Հետո վեր կացավ ու բացեց:

Այնտեղ կանգնել էր Ֆիդելն ու ականջ էր դնում:

– Բարև ձեզ, ընկե՛ր կապիտան,- ասաց նա:

– Ահա,- ասաց Տոկարը,- հրաշալի է: Հենց Պետրովն էլ ձեզ կուղեկցորդի:

– Ես չեմ կարող,- ասաց Ֆիդելը,- քանի որ նա իմ ընկերն է: Ես չեմ կարող
ուղեկցորդել ընկերոջս: Մեջս անտագոնիզմ չկա...

– Իսկ նրա հետ խմել կարո՞ղ եք:

– Այլևս չի կրկնվի,- ասաց Ֆիդելը:

– Բավական՞ն է,- կապիտանը շտկեց գիմնաստյորկան,- հանե՛ք գոտին:

Ես հանեցի:

– Դրեք սեղանին:

Ես գոտիս նետեցի սեղանին: Պղնձե ճարմանդը շխկաց ապակուն:

– Վերցրե՛ք գոտին,- գոռաց Տոկարը:

Ես վերցրի:

– Դրեք սեղանին:

Ես դրեցի:

– Եֆրեյտոր Պետրո՞վ, վերցրեք զենքն ու մա՛րշ ավագի մոտ՝ փաստաթղթերի
ետևից:

– Ավտոմա՞տն ինչի համար է:

– Կատարե՛ք, թե չէ կփոխատեղվեք:

Այստեղ ես ասում եմ.

– Գուցե ուտելու բա՞ն տայիք: Սովամահ անելու իրավունք չունեք:

– Ձեր իրավունքները լա՛վ գիտեք,- քննադատեց Տոկարը,- բայց ես էլ իմը գիտեմ...

Երբ դուրս եկանք, ես Ֆիդելին ասացի.

– Լա՛վ, մի՛ տխրի, դու չլինեիր, ուրիշն էր լինելու...

Հետո վարսակաձավարի շիլայով նախաճաշեցինք, հացը խցկեցինք գրպաններս, տաք հագնվեցինք ու ելանք սանդղամուտ:

Ֆիդելը գոտեպայուսակից հանեց պահուճակը, հենց աստիճանների վրա լիցքավորեց ավտոմատը:

– Գնացինք,- ասում եմ,- չարժե ժամանակ կորցնել:

Քայլեցինք դեպի գծանցը: Այնտեղ կարելի էր որևէ համընթաց բեռնատար կամ գերանատար նստել:

Հետևում մնացին գորանոցային խունացած դրոշը, ցանկապատի վրայից երևացող տրտում ծառերը և պղտոր սպիտակ արևը:

Ուղեփակոցն իջեցված էր: Ֆիդելը ծխում էր: Ես նայում էի մեր կողքով անցնող գնացքին: Կարողացա տեսնել երկնագույն վարագույրները, թերմուսը, լուսամփոփը... Ծխախոտով տղամարդուն: Նույնիսկ նկատեցի, որ գիշերազգեստով է:

Այդ ամենը սրտխառնոց էր առաջացնում:

Մեր կողքին մի գերանատար կանգնեց: Ֆիդելը ձեռքով արեց վարորդին: Մենք հայտնվեցինք նեղլիկ խցիկում, որտեղ բենզինի հոտ էր գալիս:

Ֆիդելն ավտոմատը դրեց ծնկների արանքը: Ծխեցինք: Վարորդը դարձավ իմ կողմն ու հարցնում է.

– Ինչի՞ համար, ախպե՛րս:

Ես ասում եմ.

– Ղեկավարությանը քննադատելու...

Ջրհանի մոտ ճանապարհը դառնում էր ավանի կողմը: Գրպանիցս հանեցի առանց կաշեփոկի ժամացույցը, ցույց տվի վարորդին, ասում եմ.

– Կառնե՞ս:

– Բայց աշխատո՞ւմ է:

– Էն էլ ո՞նց: Կրեմլի ժամացույցից երկու ժամով ճիշտ:

– Քանի՞ս ես աում:

– Հինգ:

– Հի՞նգ:

– Դե լավ, յոթ:

Վարորդն արգելակեց: Հանեց փողը: Տվեց հինգ ուրբի: Հետո հարցրեց.

– Հաուպտվախտում փողն ինչի՞դ է պետք:

– ԱղՉքավորներին եմ օգնելու,- պատասխանեցի ես:

Վարորդը քնծիծաղ տվեց: Հետո դեռ երկար գննում ու ականջին էր դնում ժամացույցը:

– Ծնունդին,- ասում է,- աներոջս կնվիրեմ, էդ քավթառին...

Դուրս եկանք խցիկից: Ձնաթմբերի արանքում սևին տվող գերանուղին տանում էր ավան:

Այն մեզ դիմավորեց էլեկտրաշարժիչի գվվոցով ու սահնակողերի ճոնչոցով:

Վրաներս փչեց դատարկ փողոցների միջանցաքամին: Ավելի շատ շներ էին հանդիպում, քան մարդիկ:

Մեր ճանապարհն անցնում էր Վեսլյանայով: Արկղերի արտադրամասի

կիսավեր քարե դարպասների մոտով: Ձյան մեջ թաղված խրճիթների մոտով:

Ճաշարանի մոտով, որի բաց դռներից գոլորշին հորդում էր դուրս: Գարաժի մոտով, որտեղ մեքենաները շարվել էին, ինչպես ձիերը գիշերակացին: Ակումբի մոտով, որի ձեղնապատուհանի գլխին բարձրախոս էր կախված: Իսկ հետո՝ ցանկապատի երկարությամբ, որի մեջ, վաթսուն մետրը մեկ, նբատախտակե խցիկներ կային:

Ավելի հեռվում, բլրակից այն կողմ, ձգվում էին գլխադասային ճամբարակետի գորշ մասնաշենքերը: Այնտեղ բարձրանում էր շտաբի երկհարկանի աղյուսե շենքը, որ խրկված էր սպաներով, գրամեքենաների կտկտոցով և անհաշիվ բանակային մասունքներով: Այնտեղ, մետաղյա դռան ետևը, մեզ էր սպասում լավ կահավորված հաուպտվախտը՝ ցեմենտած հատակով: Ու նաև՝ անշրիշակ, մերկ թարեքներով:

Արդեն երևում էր դարպասը՝ վրան հնգաթև աստղ:

– Մենք քեզ երաշխավորությամբ հետ կբերենք,- ասաց Ֆիդելը,- այ կտեսնես:

– Լավ: Կնստեմ հաուպտվախտում: Իսկ տրիբունայում, կարծում եմ, մի քանի տարվա հերթ դեռ կա...

Մենք սառցակալած գերանի վրայով անցանք խանդակը: Ես ասացի.

– Նայի փաստաթղթերը: Ժամկետ չե՞ն նշել:

- Չէ,- ասց Ֆիդելը,- իսկ ի՞նչ կա:
- Ի՞նչ ունենք շտապելու,- ասում են,- գնանք տորֆուհիների մոտ:
- Նկատի ունեի տորֆահանքի կանանց: Սեզոնային աշխատողներ էին, ավանի ծայրի բարաքներում էին կենում:
- Թող կորչե՛ն,- ասում է Ֆիդելը:
- Ինչի՞ որ, խմելու բան կվերցնենք, փող կա:
- Այստեղ նկատեցի, որ դա Ֆիդելի սրտով չէ: Որ թախծոտ աչքերով է նայում ինձ:
- Գնանք,- ասում են,- մարդկանց հետ կշփվենք:
- Բա թնդանո՞թը:
- Ավտոմատը կպահենք մահճակալի տակ:
- Ֆիդելը քայլում է, լուռումունջ: Ես ասում եմ.
- Գնա՛նք: Կծխենք, կխմենք: Ես էլ անատականոց չեմ սիրում: Խաղաղ կնստենք, տաք տեղ, առանց գոռում-գոչյունի:
- Իսկ Ֆիդելն ասում է.
- Լսի՛, հրես շտաբը, կողքներիս է: Ճահիճներով՝ հինգ բոպեի ճանապարհ: Հինգ բոպե՝ ու տաք տեղում ենք:
- Հաուպտվախտում, հա՞:
- Ըհը՛:
- Ցեմենտե հատակի՞ն:
- Հատա՞կն ինչ կապ ունի: Էնտեղ թախտ կա: Վատարան էլ: Ու ջերմաստիճանն էլ կանոնագրքով տասնվեց աստիճանից բարձր պիտի լինի...
- Լսի՛,- ասում են,- խելքին մոտ բան չես ասում: Հաուպտվախտը կա ու կլինի: Ե՛վ թախտը, և՛ տասնվեց աստիճանը, և՛ զինվորական հետաքննիչ Կոմլեր... Իսկ հիմա գնանք տորֆուհիների մոտ:
- Արկածներ փնտրելո՞ւ,- սրտնեղած պնդում է Ֆիդելը:
- Հը՛ն, այ թե խոսքը ուր տարար: Ա՛յ թե ինչ է կատարվում մարդու հետ, երբ վզից թնդանոթ են կախում: Մի՛ քաշվի, հրամայի՛, քաղաքացի՛ պետ...
- Այստեղ Ֆիդելն այնպե՛ս գոռաց.
- Ի՛նչ ես արլորանում, հը՞, ինչ ես արլորանում: Գնանք ուր ուզում ես: Ուր ուզում ես, Էնտեղ էլ գնանք...
- Մենք ուղղվեցինք դեպի դուրանը: Բարձրացանք սանդուղքով, շենին մեր վրայից թափ տվեցինք ձյունն ու մտանք ներս: Ձկան ու նավթի հոտ էր գալիս: Անկյունում սևին էին տալիս տակառները: Դարակներին՝ սիգարետ, օճառ, պահածոներ:

Ոսկեգույն էր հավվայի՝ մաշված գեհերով խորանարդը: Շիկացած էլեկտրավառարանի կողքին մրափել էր կատուն: Ներքևում իրար էր անցել արաղաղը: Անդադար ու կատաղի կտցահարում էր շաքարահացի մարմարագույն նախշագարդը:

Տոնեչկան մեզ երկու շիշ գինի տվեց: Ֆիդելը շերտ խցկեց գալիֆեի գրպանները: Հետո մի քիչ հավվա ու երկու տուփ խոզի մսի պահածո վերցրինք:

Ֆիդելն ասաց.

– Տառեխ էլ վերցրու:

Տոնեչկան ասում է.

– Տառեխը մի քիչ... բուրավետ է:

Ֆիդելը հարցնում է.

– Վատ է բուրո՞ւմ, թե լավ:

– Ոնց ասեմ, միջին,-ասում է Տոնեչկան:

Դուրս եկանք խանութից: Բարձրացանք բլուրն ի վեր: Եվ ահա հայտնվեցինք բարաքի առաջ, որի դռան գլխին աղոտ վառվում էր լամպը:

Մոտեցանք պատուհանին, թակում ենք: Անմիջապես մի տափակ դեմք ցցվեց դուրս: Մազերն արձակած կինը, դուռը ցույց տալով, երեք անգամ գլխով արեց: Միջանցքում նրբատախտակի կտորով ծածկած դույլ կար: Անկյունում, պատին, սևին էին տալիս բրեզենտե թիկնոցները: Դրանց տակ շերեփներ, թոկեր ու կեռիկներ էին թփված...

Բարագում տաք է: Թուշե վառարանը լեփ-լեցուն է վրդագույն տապով:

Անկյունից անկյուն շեղակի ձգվում է խողովակը:

Թարեքների վրա խառնիխոտն վերարկուներ ու բամբակաբաճկոններ են լցված:

Փտած գերաններին ամսագրերից կտրած գունավոր լուսանկարներ են ստանձված: Պահարանիկների վրա բրզվել է կեղտոտ ամանեղենը:

Մենք հանեցինք կիսամուշտակները: Տեղավորվեցինք սեղանի մոտ: Հենց կողքներիս, ծածկոցի տակ ինչ-որ մեկը քնած էր: Պատուհանի մոտ նստել էր գիննաստյորկայով մի կին ու գիրք էր կարդում: Նույնիսկ չբարևեց:

– Տասնվեցերորդ հանրապետությունն է,- նրա մասին հանելուկային ասաց առաջին աղջիկը՝

Հետո ձայն տվեց ինչ-որ մեկին, որ բարքի խորքում էր.

– Նա՛ղկա: կարոտած փեսացուներ են եկել...

Եվ ավելացրեց.

– Դե որ եկել եք, ձեզ զգացեք, ինչպես տանը...

Նա մորեգույն շավարի փողքերը խցկել էր կոպիտ կիրգայե ոտնամանների մեջ, դաստակին կապտին էր տալիս վատողի դաշվածքը. «Ամբողջ աշխարհը բարդակ է»:

Հայտնվեց չար ու գունատ դեմքով ընկերուհին: Դահուկորդի մորեգույն բաճկոնով էր, մահուդե նեզ փեշով ու հողաթափերով:

Մենք հանեցինք շներն ու պահաժոնները: Աղջիկներն էմալապատ գավաթներ ու հաց բերեցին: Ու շարունակ ծիծաղում էին:

Պատուհանի գոգին սևին տվող տրանզիստորային մագնիտաֆոնն առանձնանում էր այլևայլ հնոտիքից:

Կարմիր շավարով աղջկա անունը Ջինա էր: Փեշավոր ընկերուհին բամբ ձայնով ներկայացավ.

– Անսովա Նադեժդա:

– Ո՞նց եք աշխատում,- հետաքրքրվեց Ֆիդելը,- հուսով եմ՝ ոգևորությամբ:

– Թող արջը աշխատի,- պատասխանեց Նադեժդան:

Ջինան ավելի վճռական արտահայտվեց.

– Էն իմացածիցդ ծանր բան ձեռս չեմ առնում...

Ֆիդելը հարգանքով վեր քաշեց հոնքերը:

Լռություն տիրեց: Հետո Ջինան հարցրեց.

– Տղաները պահնորդությունի՞ց են:

– Չէ՛,- ասաց Ֆիդելը,- արտիստներ ենք: Ավելի ճիշտ՝ դափնեկիրներ: Էս էլ իմ սաքսաֆոնը:

Ու գլխավերևում թափահարեց ավտոմատը:

– Տղանե՛ր,- ասաց Ջինան,- դուք ոնց որ մի քիչ խփնված եք, հա՞:

– Ըհը՛,- ասում եմ, խելագարներ ենք: Ծուղրուղո՛ւ...

Ֆիդելը շի բերանը էմալապատ գավաթների շուրփերին գնգացնելով՝ գինի օրեց:

– Ողջ-առողջ լինենք,- ասաց նա:

– Ողջ-առողջ լինենք,- ասում եմ:

– Կլինեք, կլինեք,- ասաց Ջինան,- մենք ստուգվում ենք: Էնպես որ, չվախենաք...

Ինչ-որ մեկը մեր թիկունքում գնում-գալիս էր բարաքով: Ինք-որ մեկը խնդրում էր, որ անջատենք մագնիտաֆոնը: Ինչ-որ մեկը նախասենյակում դորդացնում էր շերեփները: Ինչ-որ մեկը ջուր էր խմում...

Հետո հայտնվեցին անտատնտեսության տղաները: Տեսան մեր կիսամուշտակները: Ինչ-որ բան նյութելով՝ երկար շրջում էին պատուհանների տակ:

Բայց ինձ համար մեկ էր: Ուղիեսուն անապասելի հիշել էի հերվա ձմեռը...

Այստեղ պահնորդական անձնակազմի հերթական հավաքն էր: Մեզ տեղավորել էին քառասուն տեղանոց վրանում: Մահճակները երկհարկանի էին: Ներքևում, վառարանի մոտ, շոգ էր, իսկ վերևում միջանցաքամիներ էին շրջում:

Ամեն առավոտ մեր խառնիխուռն ամբոխը գնում էր գլխադասային ճամբարակետի ճաշարան: Հետո պարապում էինք մարզադահլիճում կամ թերթում մեթոդական ձեռնարկները:

Ժամը յոթին մոտ ընթրելով՝ ցրվում էինք. մեկը՝ պարելու, մյուսները՝ ծանոթ տները: Մեծ մասը գնում էր տեղի ակումբ...

...Նվագախումբը դորդում է: Տաքացած աղջիկները բազմության մեջ սպաներ են փնտրում: Խեղդող համազգեստներով շարքայինները դոփդոփում են պատերի տակ: Նրանք լուսյոն ու ախոռ են բուրում: Նրանց երկարաճիտները կեղծ զարդաքարերի կապույտ շողեր են արձակում:

Բայց ահա ռադիոյան լուրն է: Զինվորները բարձրանում են բեռնատարի թափքը: Հիմա նրանք անսովոր լկտիությամբ են խոսում կանանց մասին: Ես խավարի մեջ լսում եմ մեկի ձայնը.

– Հիշո՞ւմ ես սուր կրունկներով էն շեկին: Ես էդ շեկի վրա կպատկեի՝...

– Դու աթարի դեզին էլ կպատկեիր,- լսվում է ի պատասխան:

Վաղը սովորական օր է...

Մի անգամ երեկոյան ոտքով վերադառնում էի ակումբից: Երաժշտության ձայնը գնալով թուլանում էր: Փողոցի լապտերները չէին վառվում: Ճամփան առաջին ցրտերից քարացել էր:

Մի պահ դանդաղելով՝ անապասելի շրջվեցի դեպի գրադարանի շենքը: Փայտաշեն, դիք աստիճաններով բարձրացա երկրորդ հարկ: Հետո բացեցի դուռն ու կանգնեցի շենին:

Սրահում լուր էր ու խաղաղ: Պատերի տակ շարված էին ապակեդուռ պահարանները: Մոտեցա փայտե արգելապատին: Ինձ ընդառաջ ելավ մի երեսնամյա կին՝ ակնոցով, նեղ դեմքով ու գունատ շուրթերով:

Կինն, ակնոցը հանելով ու անմիջապես քթարմատը տրորելով, նայեց ինձ: Ես բարևեցի:

– Ձեզ ի՞նչ է հետաքրքրում, բանաստեղծություններ, թե՞ արձակ:

Ես խնդրեցի Բունինի պատմվածքները, որոնք սիրում էի դեռ դպրոցական տարիներից: Ստորագրեցի քառակուսի կապտավուն դրոշմաթղթի վրա: Նստեցի պատուհանի մոտ: Միացրի կորավիզ լամպը, սկսեցի կարդալ:

Կինը մի քանի անգամ վեր կացավ, դուրս եկավ սենյակից: Երբեմն նայում էր իմ կողմը:

Հասկացա, որ վախեցնում են: Տայգա, ճամբարային ավան, պահնորդ...

Ակնոցով կին...

Ինչպե՞ս է հայտնվել այստեղ...

Հետո տեղից տեղ էր շարժում աթոռները: Վեր կացա, որ օգնեմ: Նկատեցի, որ զգեստը հնաժամ է՝ չափազանց բարակ, կոշտ ու մշտապես սառը կտորից: Հագին լայնաբերան կաճյակներ էին...

Այստեղ պատահմամբ դիպա նրա ձեռքին: Թվաց՝ սիրտս կանգ առավ:

Սարսափով մտածեցի, որ հետ են վարժվել... Պարզապես մոռացել են այն ամենը, հանուն ինչի արժեն ապրել... Իսկ եթե այդպես է, կողքովս ինչքա՞ն բան է հասցրել սլանալ-անցնել: Որքա՞ն բան են կորցրել: Ինչի՞ց են գրկվել ատելությանբ ու ահով լեցուն այս օրերի ընթացքում...

Հերթապահում ես մեկուսարանում: Հարևան խցում ձեռնաշղթաներն է շխկացնում Անագի-գաղեն: Աղմկում է մեծ սղոցը:

Իսկ օրերը, ցուրտ, անհեթեթ օրերը անցնում են պատուհանների տակով, փոստից առաջ ընկնելով...

Վերադարձա սեղանի մոտ, փակեցի գիրքը: Դրեցի փայտե արգելապատի վրա:

– Դուր չեկա՞վ,- հարցրեց կինը:

– Ոչինչ,- ասում եմ,- շնորհակալություն: Գնալուս ժամանակն է...

Առանց հետ նայելու իջա աստիճաններով: Մինչև զինվորական ավանկիլոմետրուկես ճանապարհ կար...

Հիմա հիշեցի այդ ամենն ու Ֆիդելին ասում եմ.

– Գնանք էստեղից:

– Այ քեզ բա՛ն,- ասաց Ֆիդելը:

– Խմի-վերջացրու գինիդ ու գնացի՛նք:

Աղջիկները հարցրին.

– Ձեզ, ի՞նչ է, հարսնացունե՞րն են սպասում:

Ու միայն քրքջացին մեր հետևից...

Մենք քայլում էինք լռության միջով, աստղերի ներքո: Ցանկապատի երկարությամբ ուղղվեցինք դեպի հովիտ: Այն ավրտվում էր շտաբի մթին ու գանգվածեղ ուրվապատկերով:

Հանկարծ ստվերներ ընկան արահետի վրա: Անտոտնտեսության տղաներն էին: Բայց Ֆիդելն անմիջապես բարձրացրեց ավոտմատն ու գոռաց.

– Անտառում կրակում են առանց նախազգուշացման...

Տղաները չքացան ծառերի արանքում, մթության մեջ՝

Ես առջևից էի քայլում՝ կողմնորոշվելով մարգաթոկերի շրջանակով: Այն կախադանի պես սևին էր տալիս շտաբի շենքի առաջ:

Ֆիդելը գալիս էր իմ ետևից:

Արահետը նեղ էր, դահուկային վագրուղյակից ոչ լայն: Անընդհատ սայթաքում էի:

Երբ շրջանցեցիքն վերջին տները, նկատեցի գրադարանի լույսը: Գեղնավուն խաղաղ լույսը՝ պատուհանում: Մտածեցի կաճյակներ հագած կնոջ մասին:

Համարյա տեսա նրան գրապահարանների պարսպապատից այն կողմ:

Նեղվածք ու խեղդուկ, վառարաններից շոգած տարածության մեջ:

Եվ ահա, ասես փայտե սանդուղի վրա թաց հետքեր թողնելով, բարձրանում են այնտեղ: Անցնում են միջանցքը, բացում դուռը: Կինը վեր է կենում, նրա ականջօղերն օրորվում են: Լռությունն այնքան թանձր է, որ հստակ լսվում է նրանց գնգոցի մեղեդին: Կինը հանում է ականցն ու անմիջապես մատները հպում քթարմատին: Ես լսում եմ՝ «Ձեզ ի՞նչ է հետաքրքրում»:

– Գնացի՛նք,- ասաց Ֆիդելը,- ոտերս սառում են:

Ես նրան ասում եմ.

– Գրադարան պիտի մտնեմ:

– Տես, է՛: Բայց ուժեղ ես, հա՛:

– Էնտեղ մեկի հետ խոսելիք ունեմ:

– Վերջ տուր,- ասում է Ֆիդելը,- առանց էն էլ մի ամբողջ օր է՝ տեղ չենք հասնում:

Ես կանգ առա: Շուրջը՝ ոչ մի շնչավոր: Քիչ հեռվում ավանի դեղին լույսերն են:

Կողքին մթին պատի պես վեր է խոյանում անտառը:

Ես ասում եմ.

– Ֆիդե՛լ, մարդ եղիր, թող գնամ: Էստեղ մեկի հետ ծանոթացել եմ: Պե՛տք է...

– Ուրեմն սպասելով սառեմ, քանի դեռ դուք գլուխկոնձի եք տալիս:

– Միասին գնանք:

Ֆիդելն ասում է.

– Չեմ կարող:

– Դու իմ ընկերն ես,- ճշում եմ,- թե՞ քաղաքացի պետ: Ինչ ասեմ. տա՛ր:
Հրամայի՛:

– Գնացի՛նք,- ասում է Ֆիդելը:

– Պարզ է,- ասում եմ:- Ճիշտ այդպե՛ս:

Բայց տեղից չենք շարժվում: Ֆիդելը քարացել է թիկունքիս:

– Ես,- ասում եմ,- գրադարան պիտի գնամ:

– Առա՛ջ անցիր:

– Ես պիտի...

– Դե՛...

Ես նայեցի այն կողմը, որտեղ շողում էր քառակուսի պատուհանը՝ դողդոջուն վարդագույն փարոսը: Հետո քայլ արեցի՝ շեղելով ճամփաս, ետևում թողնելով ուղեկցորդողի անհեթեթ կերպարանքը:

Այդ ժամանակ Ֆիդելը գոռաց.

– Կա՛նգ առ:

Ես շրջվեցի ու ասում եմ.

– Ուզում ես ինձ սպանե՞լ:

Նա հագիվ լսելի արտաբերեց.

– Հե՛տ դառ...

Այստեղ ես հայիոյեցի նրան ամենավերջին բառերով: Այն բառերով, որ լսել էի անտառահատարանում՝ կրակի մոտ: Եվ հսկիչ պահակետում՝ հերթափոխման ժամանակ: Եվ թաղթախաղի սեղանի մոտ՝ տուրուղմփոցից առաջ: Եվ բանտում՝ շնոնից հետո...

– Հե՛տ,- կրկնեց Ֆիդելը:

Ես գնում էի առանց հետ նայելու: Ես վիթխարիէի: Ես ինձնով ծածկում էի հորիզոնը: Ես լսում էի, թե պարավաժ սառցե լռության մեջ ինչպես շխկաց փակադակը: Ինչպես ճռոցով տեղի տվեց մարտական զսպանակը: Եվ ահա լցվում է փմփշտանոցը: Ես գիմնաստյորկայիս տակ զգացի ստանդարտ բանակային թիրախի բոլոր ինն օղակները...

Եվ այստեղ զգացի, թե ինչպես չարությունս եռաց իմ ներսում: Ասես ինքս, հենց ինքս էի նշան բռնել այդ մարդու վրա: Եվ այդ մարդն իմ դժբախտությունների միակ մեղավորն էր: Եվ այդ անգոտի մարդու խղճին էր

պատասխանատվությունն իմ իմ ճակատագրի բոլոր փորձությունների համար:
Եվ միայն դեմքը չհասցրի տեսնել...

Ես կանգ առա, նայեցի Ֆիդելին: Ցնցվեցի՝ նրա դեմքը տեսնելով: (Ատամներով
մորթե թաթմանն էր բռնել): Հետո ինչ-որ բան գոռացի ու գնացի նրա վրա:

Ֆիդելը զցեց ավտոմատն ու լաց եղավ: Չգիտես ինչու՝ կիսամուշտակը վրայից
պոկելով: Պոկոտելով գիմնաստյորկայի կոճակները:

Ես մոտեցա նրան ու կանգնեցի կողքին:

– Լա՛վ,- ասում եմ,- գնացի՛նք...

ԼԵՈՊՈԼԴ ՀՈՐԵՂԲԱՅՐՍ

Լեոպոլդ հորեղբորս կյանքը պատված էր տարաշխարհիկ մշուշով: Նրա մեջ
ինչ-որ բան կար Մայն Ռիդի ու Կուպերի հերոսներից: Երկար տարիներ նրա
ճակատագիրը խռովում էր իմ երևակայությունը: Հիմա արդեն՝ չէ:

Սակայն առաջ չընկնենք:

Իմ հրեա պապը երեք որդի ուներ: (Թող ձեզ չշփոթեցնի ասքապատումի այս
խաբուսիկ նոտան): Որդիներին կոչում էին Լեոպոլդ, Միխայիլ և Դոնատ:

Կրտսերին՝ Լեոպոլդին, ասես դիտմամբ էին անդրծովյան անուն տվել: Կարծես
կանխատեսելով աշխարհաքաղաքացու կենսագրությունը:

Դոնատը անորոշ, բալթալիտվական ծագում ունի: (Ինչը համահունչ է հորս
անորոշ կարգավիճակին: Յոթանասուներկու տարեկանում նա վտարանդվեց
Ռուսաստանից):

Ջտարյուն ուղղափառ անուն կրող Միխայիլը տուբերկուլյոզից մահացավ
պաշարված Լենինգրադում:

Համաձայնեք. անունը էապես կանխորոշում է մարդու բնավորությունն ու
նույնիսկ կենսագրությունը:

Անատոլին համարյա միշտ անպատկառ ու կովարար է:

Բորիսը՝ գիրության հակված խոլերիկ:

Գալինան՝ ճղճղան ու բանասարկու:

Ջոյան՝ միայնակ մայր:

Ալեքսեյը՝ թուլական ու բարեհոգի:

Գրիգորի անվան մեջ նյութական բարեկեցության հնչյուններ եմ լսում:

Միխայիլ անվան մեջ վաղաժամ ողբերգական մահվան խուլ կանխանշան կա:

(Հիշեք Լոնոնոսովին, Կուլցովին, Բուլգակովին...):

Եվ այսպես շարունակ:

Միխայիլը ինքնամիտփ ու անմարդամոտ էր: Բանաստեղծություններ էր գրում: Հեռավոր Արևելքում ֆուտուրիստական խմբակ հիմնեց: Անձամբ Մայակովսկին նրան մի չափավոր բռի նամակ էր ուղարկել:

Հայրս պահել էր ավագ եղբոր գրքերից երկուսը: Մեկի անունը ,Մ-ու-ուե էր: Երկրորդինը մոռացել են: Այնտեղ ինչ-որ բարդ հանրահաշվական բանաձև կար: Բավական անհեթեթ բանաստեղծություններ են: Մի քնարական բանաստեղծություն ավարտվում է այսպես.

Դողում էի ամբողջ մարմնով, ուզում էի

Գլուխս՝ պատին ու փովեմ գետին...

Գրքի պահպանված գրախոսությունից մտքումս մի կոպիտ արտահայտություն է մնացել. ,Հիմարին ասա՝ աղոթիր Աստծուն, գլուխը գետնին տալով կջարդվի... Ե:

Միխայիլը անսովոր ներամիտփ մարդ էր: Ազգականները գաղափար անգամ չունեին, թե ինչով է զբաղվում: Մի անգամ, երբ արդեն հասուն մարդիկ էին, Դոնատն ու Միխայիլը հանդիպեցին Բոյանսկի ամատային թատրոնի հետնաբեմում: Պարզվեց՝ եղբայրները մասնակցում են նույն Էստրադային ծրագրին: Դոնատը քառյակներ էր երգում: Միխայիլը հանդես էր գալիս գեղարվեստական ասմունքով:

Ավագ եղբայրները մղվում էին դեպի գրականությունը, արվեստը: Կրտսերը՝ Լեոպոլդը, մանկությունից գնում էր այլ՝ ավելի հուսալի ճանապարհով:

Խարդախ էր մեծանում:

Տասնչորս տարեկանում նավահանգստում ծխախոտ էր վերավաճառում:

Օտարերկրյա նավաստիներից սիգար էր գնում: Ուրին եղբայրների գիշերային ռեստորանի համար: Հետո անցավ գուլպաներին ու դիմահարդարման պարագաներին: Եթե պետք էր լինում, արտասահմանցիներին ուղեկցում էր Կոսյ փողոցի հասարակաց տուն: Ջուզահեո՝ բոնցքամարտում էր ,Իկարե ակումբում: Իսկ կիրակի օրերը շեփոր էր փչում քաղաքային ակումբում:

Տասնութ տարեկանում Լեոպոլդն իրականացրեց առաջին իսկական խարդախությունը: Բանն այսպես եղավ:

Քաղաքի կենտրոնական խանութներից մեկը մտավ մի տրտում, համեստ պատանի: Ճանաչված թերթով փաթաթած շուրթակը ձեռքին: Պատանին դիմեց խանութպան Տանակիսին.

- Դրսում հեղեղ է: Վախենում են ջութակս թրջվի: Կարո՞ղ են առժամանակ թողնել այստեղ:
- Ինչու՞ ոչ,- անտարբեր պատասխանեց Տանակիսը:
Մեկ ժամ անց խանութ մտավ շքեղ հագուստով մի օտարերկրացի, որը հսկայական, կասկածելիորեն երկար բեղեր ուներ: Երկար գննեց դարակներին շարված գաղութային ծագումով ապրանքները: Հետո ձեռքը պարզեց, բացեց ճնոթված թերթն ու ճչաց.
- Չի՛ կարող պատահել: Չե՛մ հավատում: Սա երագ է: Արթնացրեք ինձ: Ի՛նչ հաշողություն. Իսկական Ստրադիվարիոս: Գնո՛ւմ եմ, գնո՛ւմ եմ:
- Չի վաճառվում,- ասաց Տանակիսը:
- Բայց ես պատրաստ եմ վճարել ինչքան կամենաք:
- Շատ եմ ցավում, բայց...
- Տասինգ հագար, առձեռն:
- Շատ եմ ափսոսում, մայր՛...
- Քսա՛ն,- գոչեց օտարերկրացին:
Տանակիսը թեթևակի վարդագունեց:
- Ես կխոսեմ տիրոջ հետ:
- Դուք շուայլ միջնորդավարձ կստանաք: Ախր իսկական Ստրադիվարիոս է: Օ՛ր, մի՛ արթնացրեք, մի՛ արթնացրեք ինձ...
- Շուտով հայտնվեց գունատ պատանին:
- Եկել եմ ջութակի ետևից:
- Ծախեք ինձ,- ասաց Տանակիսը:
- Չեմ կարող,- տխուր-տրտում պատասխանեց պատանին,- ավա՛ղ, չեմ կարող:
Պապիկիս նվերն է: Միակ արժեքավոր բանը, որ ունեմ:
- Կանխիկ երկու հագար կտամ:
- Պատանին քիչ էր մնում լաց լինել:
- Իրոք շատ նեղն եմ: Այդ փողն իսկը տեղին կլինել: Կգնայի բուժիչ ջրեր, ինչպես խորհուրդ է տալիս դոկտոր Շվարցը: Բայցևայնպես, չեմ կարող... Նվեր է...
- Երե՛ք,- ասաց խանութպանը:
- Ավա՛ղ,- չեմ կարող:
- Հի՛նգ,- գոռաց Տանակիսը:
- Նա մտքում լավ էր հաշվում: «Հինգը կտամ այս տղային: Արտասահմանցին

կվճարի քսանհինգ հազար՝ գումարած միջնորդավարձը: Արդյունքում...»:

– Պապի՛կ, ների՛ր,- հեծկլտաց պատանին:- Ների՛ր ու մի՛ բարկանա:

Հանգամանքներն են ստիպում գնալ այս քայլին:

Տանակիսն արդեն փողն էր հաշվում:

Պատանին համբուրեց ջութակը: Հետո, համարյա հեկեկալով, դուրս եկավ:

Տանակիսը գոհունակությամբ ձեռքերն էր շփում:

Պատանին անկյունադարձին կանգ առավ: Խնամքով հաշվեց փողերը: Հետո գրպանից հանեց հսկայական շեկ բեղերը: Գցեց ջրատարն ու արագ հեռացավ...

Մի քանի ամիս անց Լեոպոլդը փախավ տնից: Օվկիանոսային շոգենավի

նավամբարում հասավ Չինաստան: Ճանապարհին նրան կծեց առնետը:

Չինաստանից մեկնեց Եվրոպա: Չգիտես ինչու՝ հաստատվեց Բելգիայում:

Անգիջում Իսահակ պապը նրա բացիկները չէր կարդում:

– Մալխամովես,- ասում էր պապը,- պերե օդոն:

Ու կարծես մոռացավ Լեոպոլդի գոյությունը: Տատիկը թաքուն լալիս ու աղոթում էր:

– Էդ Բելգիայում երևի լրիվ անհավատներ են,- կրկնում էր նա:

Անցավ մի քանի տարի: Իշավ ,երկաթե վարագույրը: Լեոպոլդից այլևս լուր չկար:

Հետո հայտնվեց ոմն Մոնյա: Մի շաբաթ մնաց պապ ու տատիս մոտ: Ասաց, որ Լեոպոլդը գնում է առևտրական գծով:

Մոնյան հիանում էր հնգամյակների թափով: Երգում էր. ,Մեր շոգեքարշ, սուրա առաջ...: Ընդ որում, ակնհայտորեն անդաստիարակ մարդ էր: Չուգարանից բնակարանով մեկ գոռում էր.

-Պապի՛ր: Պապի՛ր:

Տատիկս դռան արանքից նրան էր տալիս թերթը:

Հետո Մոնյան մեկնեց: Շուտով պապիս գնդակահարեցին որպես բելգիական լրտեսի:

Կրտսեր որդու մասին մոռացան ամբողջ քսան տարով:

Վաթսունմեկ թվին հայրս պատահմամբ մտավ կենտրոնական հեռագրատուն:

Խոսքի բռնվեց աշխատակցուհիներից մեկի հետ: Պարզվեց, որ հեռագրատանն ունեն բոլոր եվրոպական մայրաքաղաքների հասցեներն ու

հեռախոսահամարները: Բացեց Բրյուսելի հեռախոսագիրքը: Եվ անմիջապես գտավ իր բավական եզակի ազգանունը...

– Կարո՞ղ եմ խոսակցություն պատվիրել:

– Իհարկե,- եղավ պատասխանը:

Երեք րոպեից միացրին Բրյուսել: Ծանոթ ձայնը հստակ ասաց.

– Հելո՛:

– Լեոպոլդ,- գոռաց հայրս:

– Մի րեպո, Դո՛ղիկ,- ասաց Լեոպոլդը, – տելեվիզիոնն անջատեմ...

Եղբայրներն սկսեցին գրել իրար:

Լեոպոլդը գրում էր, որ կին ունի՝ Հելենան, որդին՝ Ռոմանոն և դուստրը՝ Մոնիկը:

Ինչպես և պուդել, որին Իգոր են կոչում: Որ «իր գործն» ունի: Չբաղվում է

գրամեքենաների ու թղթի վաճառքով: Որ թուղթը թանկանում է, ու դա շատ

ձեռնտու է: Որ արժեզրկումը, համենայն դեպս, համարյա սնանկացրել է իրեն:

Լեոպոլդն իր աղքատությունն այսպես էր նկարագրում.

«Տներս նորոգման կարիք ունեն: Ավտոպարկս չորս տարի է՝ չի թարմացվել...»:

Չորս նամակները շատ ավելի լավատես էին.

«...Ես գրող եմ ու ռեժիսոր: Ապրում եմ ոչ մեծ, հարմարավետ բնակարանում:

(Եկատի ուներ նրբատախտակով միջնապատված իր փոքրիկ սենյակը): Կինս

մեքենայով մեկնել է Մերձբալթիկա: Իսկապես, հորս կինը արհմիութենական

ավտոբուսով մեկնել էր Ռիգա՝ գուգագուլպա առնելու): Իսկ ինչ վերաբերում է

արժեզրկմանը՝ չգիտեմ էլ՝ ինչ է...»:

Հայրս հուշանվերներով ողողեց Լեոպոլդին: Փայտե գդալների ու թասերի մի

ամբողջ տորմիղ ուղարկեց: Լև Տոլստոյի ինքնաեռի մելքիորե պատճենը: Մի

քանի փոքրիկ քանդակ՝ ուրալյան փայլաքարերից: Շնչենկոյի «Կոբզարի»՝

տապանաքարի չափսի հորելյանական հրատարակությունը: Ինչպես և՝

«Բրոնզե տապանակ» անվանումով ստեղծագործություն:

Լեոպոլդն արձագանքեց գեղեցիկ փաթեթավորված ձյունաճերմակ

թաշկինակով:

Հետո հորս տրիկոտաժե շապիկ ուղարկեց «Էդդի Շապիրո. Անիվներ ու դողեր»

մակագրությամբ:

Հայրս չէր հանձնվում: Չանգեց քաղկոմի ծանոթ հրահանգչին: Ծանոթությամբ

մի եզակի հուշանվեր հայթայթեց: Այն է՝ ութ կիլոգրամանոց գլուխ շաքար:

Փաթաթված երկնագույն սատինափայլ թղթով: Վեց դյույմ տրամաչափի արկի

պես մի բան: Ու մակագրություն՝ յատերով. «Առաջին գիլդիայի վաճառական

Ելպիդիֆոր Ֆոմինի առևտրական վաճառատուն»:

Ստիպված էր եղել ծանոթ հրահանգչին ոռոգել կոնյակով: Եզակի հուշանվերն ուղարկվեց Լեոպոլդին:

Երկու ամիս անց՝ ծանրոցի ծանուցագիր: Քաշը՝ տասուկես կիլոգրամ:

Մաքսատուրքը՝ վաթսունութ ուրբի:

Հայրս անսովոր հուզված էր: Փոստատան ճանապարհին երևակայում էր.

«Մագնիտաֆոն... Մուշտակ... Վիսկի...»:

– Քո կարծիքով՝ մուշտակը ինչքա՞ն կքաշի:

– Երեք կիլոգրամ,- պատասխանեցի:

– Ուրեմն երեք մուշտակ է ուղարկել...

Գլխավոր փոստատան ծառայողը բերեց ծանր արկղը:

– Տաքսի նստենք,- ասաց հայրս:

Վերջապես հասանք տուն: Հայրս, նյարդային ծիծաղով, հանեց դուրը:

Նրբատախտակե կափարիչը ճոնչոցով պոկվեց:

– Ապո՛ւշ,- տնքաց հայրս:

Արկղի մեջ տասը կիլոգրամ դեղնավուն շաքարավազ էր...

Ութ տարի անց ես ու մայրս ստիպված էինք վտարանդվել: Հայտնվեցինք

Ավստրիայում: Հյուրանոցի տերը՝ Ռեյնհարդը, խիստ բարեհաճ էր մեր հանդեպ:

Ամեն առավոտ տաք բուլկիներով ու ջեմով թեյ էին մատուցում: Ամեն առավոտ

հյուրանոցատերը անփոփոխ հարցնում էր.

– Մի բաժակ օղի կխմե՞ս...

Բացի այդ, ռադիոընդունիչ ու էլեկտրական տոստեր տվեց:

Երեկոները երբեմն գրուցում էինք:

Իմացա, որ Ռեյնհարդը Արևելյանից անցել է Արևմտյան հատված: Որ

շինարար-ինժեներ է: Որ հյուրանոցում աշխատելը սրտովը չէ, չնայած փոքր

եկամուտ չի բերում...

– Ամուսնացա՞ժ ես,- հարցրի ես:

– Էրիկան Չալցբուրգում է ապրում:

– Ասում են՝ ամուսնությունն ապահարզանի սահմանին ամենատևականն է:

– Ես արդեն անցել եմ այդ սահմանը: Բայց, մեկ է, ամուսնացած եմ:

Չարմացա՞ր:

– Չէ,- ասացի ես:

– Կուսակցության անդամ եղե՞լ ես:

– Չէ:

- Իսկ երիտասարդական միություն:
- Հա: Իրեն-իրեն ստացվեց:
- Հասկանում եմ: Արևմուտքը դուրը գալի՞ս է:
- Բանտից հետո ինձ ամեն ինչ դուր է գալիս:
- Հորս քառասուն թվին բանտարկեցին: Հիտլերին «բրաուն շվայն» էր ասել:
- Կոմունիստ էր:
- Չէ: Կոմի չէր: Նույնիսկ կարմիր չէր: Պարզապես կրթված մարդ էր:
- Լատիներեն գիտեր... Դու լատիներեն գիտե՞ս:
- Չէ:
- Ես էլ չգիտեմ: Իմ երեխաներն էլ չեն իմանա: Ափսո՛ւ... Կարծում եմ՝ լատիներենն ու Ռոդ Սթյուարտը անհամատեղելի են:
- Ո՞վ է Ռոդ Սթյուարտը:
- Շիզոֆրենիկ՝ կիթառով: Մի բաժակ օղի կխմե՞ս:
- Կխմեմ:
- Սենդվիչներ բերեմ:
- Կարիք չկա:
- Ճիշտ ես...
- Վիեննայից գրեցի Լեոպոլդին: Հորեղբայր գանգեց հյուրանոց: Ասաց, որ կգա ինքնաթիռով, շաբաթվա վերջին: Ավելի ստույգ՝ շաբաթ օրը: Կիջևանի «Կոլիզեոմում»: Խնդրում է շաբաթ օրը չնախաճաշել:
- Քեզ կհյուրասիրեն մի լավ ռեստորանում,- ասաց նա...
- Վաղ առավոտյան նստած էի ,Կոլիզեոմի» սպասարահում: Այդ հյուրանոցը մերինից շատ ավելի շքեղ տեսք ուներ: Սրահում նրբագեղ շներ էին շրջում: Հանդերձապահը նման էր կինոդերասանի:
- Ուղիղ տասնմեկին իջավ հորեղբայրս: Անմիջապես ճանաչեցի: Լեոպոլդն այնքան նման էր հորս՝ բարձրահասակ, վայելչատես, գեղեցիկ, արհեստական ատամներով: Կողքից քայլում էր շահելատես կինը:
- Գիտեի, որ պետք է գրկեմ այդ, ըստ էության, անձանոթ մարդուն: Մենք գրկախառնվեցինք: Համբուրեցի Հելենայի ձեռքը, որով հովանոցն էր բռնել:
- Ինչ խոշո՞ր ես,- գոչեց Լեոպոլդը:- Իսկ մայրի՞կն ուր է:
- Վատառողջ էր:
- Ափսո՛ւ: Ես նրա լուսանկարներն եմ տեսել: Դու շատ նման ես մորըդ:
- Ես փաթեթը պարզեցի նրան. Ձկնկիթ էր, փայտե գեղջկատիկնիկներ ու քաթանե

սփռոց:

– Շնորհակալ եմ: Իրերը կթողնենք բարապանի մոտ: Ես էլ ձեզ համար նվերներ ունեմ... Իսկ հիմա կգնանք ռեստորան: Ռեստորաններում լինել սիրում ես:

– Դրա մասին մի տեսակ չեմ մտածել:

– Հաճելի երաժշտությո՞ւն, գեղեցիկ կանա՛յք...

Գնում էինք դեպի կենտրոն: Լեոպոլդն անդադար խոսում էր: Հելենան լուռ ժպտում էր:

– Տես ինչքան մեքենա կա: Արտասահմանյան մեքենա տեսած կա՞ս:

– Լենինգրադում զբոսաշրջիկներ շատ են լինում:

– Վիեննան փոքր քաղաք է: Ասենք՝ Բրյուսելն էլ: Ամերիկայում մեքենաներն ավելի շատ են: Բա խանութները: Լենինգրադում մեծ խանութներ կա՞ն:

– Խանութները կան...

– Ինչ խոշո՞րն ես: Կանայք երևի քեզ սիրում են:

– Շուտով կերևա:

– Հասկանում եմ: Կինդ Ամերիկայում է: Նրան շոուն այցելեցինք: Պլաստիկ տոպրակ էր բռնել պայուսակի փոխարեն: Մի լավ պայուսակ նվիրեցի, տասնութ դոլարանոց:

Մտանք ներս, հանվեցինք, տեղավորվեցինք լուսամուտի տակ:

Ընդհանուր կարգի մեղմ երաժշտություն լսվեց: Գեղեցիկ կանայք կարծես թե չէին երևում:

– Սրտիդ ուզածը պատվիրիր,- առաջարկեց Լեոպոլդը:- Գուցե սթե՞յք կամ որսամի՞ս:

– Իմ համար մեկ է: Ձեր հայեցողությամբ:

– Խնդրում եմ, ինձ «դու» ասես: Ախր հորեղբայրդ եմ:

– Քո հայեցողությամբ:

– Որևէ նրբախորտի՞կ: Նրբախորտիկներ սիրում ես:

– Չգիտեմ:

– Ես շատ եմ սիրում: Բայց լյարդս լավ չի: Քեզ համար ձկան պաշտետ ու մի քիչ ծնեբեկ կպատվիրեմ:

– Հրաշալի է:

– Ի՞նչ կխմես:

– Գուցե օղի՞:

– Դեռ շատ շուտ է: Կարծում եմ՝ սպիտակ գինի կամ թեյ:

- Թեյ,- ասացի ես:
 - Եվ պիստակով պաղպաղակ:
 - Հրաշալի է:
 - Ի՞նչ կխմես,- կնոջը դիմեց Լեոպոլդը:
 - Օղի,- ասաց շելենան:
 - Ի՞նչ,- գարնացավ Լեոպոլդը:
 - Օղի՛, օղի՛, օղի՛,- կրկնեց կինը:
- Մոտեցավ մատուցողը. սևահեր, թիկնեղ, հավանաբար հարավսլավացի կամ հունգարացի:
- Ջարմիկս է, Ռուսաստանից,- ինձ ներկայացրեց Լեոպոլդը:
 - Մի բռայե,- ասաց մատուցողը:
- Ու անհետացավ: Երաժշտությունն անսպասելի դադարեց: Թեթև ֆշշոց լսվեց: շետո՝ «Մերձնուկովյան երեկոների» ձանձրացրած հնչյունները:
- Հայտնվեց մատուցողը: Դեմքը շողում ու փայլում էր:
- Շնորհակալ եմ,- ասացի ես:
 - Լավ թեյավճար կստանա,- ականջիս շնչաց Լեոպոլդը:
- Մատուցողն ընդունեց պատվերը:
- Հա՛, քիչ մնաց մոռանայի,- գռչեց Լեոպոլդը,- ասա՛ ինչպես են մահացել ծնողներս:
 - Պապին պատերազմից առաջ բանտարկեցին: Ռայա տատը վաթսունվեց թվին մահացավ: Նրան մի քիչ հիշում եմ:
 - Բանտարկեցի՞ն: Ինչի՞ համար: Ի՞նչ է, կոմունիստների դե՞մ էր:
 - Չեմ կարծում:
 - Ուրեմն՝ ինչի՞ համար:
 - Հենց էնպես:
 - Աստվա՛ծ իմ, ինչ վայրենի երկիր է,- տնքաց Լեոպոլդը:- Բացատրի՛ հասկանամ:
 - Վախենում եմ՝ չկարողանամ: Դրա մասին տասնյակ գրքեր են գրվել: Լեոպոլդը թաշկինակով սրբեց աչքերը:
 - Ես չեմ կարող գիրք կարդալ: Չափազանց շատ եմ աշխատում: Նա բանտու՞մ է մահացել:
- Չէի ուզում ասել, որ պապին գնդակահարել են: Մոնյայի մասին էլ չհիշեցրի: Ի՞նչ իմաստ ուներ...

- Ի՛նչ վայրենի երկիր է: Ես եղել եմ Ամերիկայում, Իսրայելում, շրջել եմ ողջ Եվրոպան... Իսկ Ռուսաստան չեմ գնա: Ինչ կա այնտեղ՝ շախմատ, բալետ ու «սև ազոա՞վ»... Շախմատ սիրո՞ւմ ես:
- Ոչ այնքան:
- Իսկ բալե՞տ:
- Էնքան էլ գլուխ չեմ հանում:
- Ինչ-որ անհեթեթություն՝ ուրվականներով,- ասաց հորեղբայրս:
Չետո հարցրեց.
- Հայրդ ուզում է գալ այստե՞ղ:
- Հուսով եմ:
- Իսկ ինչո՞վ է զբաղվելու:
- Ծերանալու է: Ամերիկայում նրան փոքրիկ թոշակ կտան:
- Այդ փողով ուզածիդ պես ապրելը դժվար կլինի:
- Կդիմանանք:
- Քո հայրը ռոմանտիկ է: Երեխա ժամանակ շատ էր կարդում: Իսկ ես՝ հակառակը՝ լրիվ առողջ մեծացա... Լավ է, որ մորդդ ես նման: Ես տեսել եմ նրա լուսանկարները: Շատ նման եք...
- Մեզ հաճախ նույնիսկ շփոթում են,- ասացի ես:
Մատուցողը բերեց պաղպաղակը: Հորեղբայրս շնջաց.
- Եթե փողի կարիք ունենաս, ասա:
- Մեզ հերիքում է:
- Համենայն դեպս, եթե փող պետք լինի, լուր տուր:
- Լավ:
- Իսկ հիմա արի քաղաքը նայենք: Ես տաքսի կվարձեմ...
Հորեղբորս մեջ ինձ ամենից շատ դուր էր գալիս, որ սրընթաց էր տեղաշարժվում:
Ու որտեղ էլ հայտնվեինք, անպայման կրկնում էր.
- Շուտով կճաշենք:
Ճաշեցինք քաղաքի կենտրոնում, բաց պատշգամբում: Նվագում էր հունգարական կվարտետը: Հորեղբայրս նրբագեղ ու գեղեցիկ պարեց կնոջ հետ:
Չետո նկատեցինք, որ շելենան հոգնել է:
- Գնանք հոթել,- ասաց հորեղբայրս:- Նվերներ եմ պատրաստել քեզ համար:
Հյուրանոցում, երբ մենակ մնացինք, շելենան շնջաց.
- Մի՛ բարկանա: Նա չնայած պարզունակ, բայց բարի մարդ է:

Ահավոր շփոթվեցի: Չգիտեի էլ, որ խոսում է ուսերեն: Ուզում էի գրուցել նրա հետ: Բայց արդեն ուշ էր:

Տուն վերադարձա ժամը յոթին մոտ: Ձեռքիս ծրարում մեղմ կլկլում էր մայրիկիս նվեր օղեկոլոնը: Փողկապն ու ճարմանդները դրել էի գրպանս:

Նախասարահը դատարկ էր: Ռեյնհարդը հաշվիչն էր մատնահարում:

– Լինուլեումն ուզում եմ փոխեն,- ասաց նա:

– Վատ միտք չի:

– Արի խմենք:

– Հաճույքով:

– Բաժակները չեխական հայրենակցականի տղաները տարան: Թղթե բաժակով կխմե՞ս:

– Պատահել է՝ ակնոցի պատյանով էլ եմ խմել:

Ռեյնհարդը հարգալից վեր քաշեց հոնքերը:

Մի-մի բաժակ բրենդի խմեցինք:

– Կարելի է հենց էստեղ էլ քնել,- ասաց նա,- մենակ թե բազմոցները նեղ են:

– Պատահել է՝ գինեկոլոգիական բազկաթոռին եմ քնել:

Ռեյնհարդն առավել հարգանքով նայեց ինձ:

Նորից խմեցինք:

– Լինուլեումը չեմ փոխի,- ասաց նա:- Միտքս փոխեցի, որովհետև աշխարհը դատապարտված է:

– Ճիշտ է,- ասացի ես:

– Յոթ հրեշտակները, որ յոթ փող ունեն, արդեն պատրաստվել են:

Դուրը թակեցին:

– Չբացես,- ասաց Ռեյնհարդը,- դեղնականաչ ձին է... Ու հեծյալը, որի անունն է Մահ...

Նորից խմեցինք:

– Ժամանակն է, ասում եմ,- մայրիկս կանհանգստանա:

– Ողջ եղիր,- դժվարությամբ արտաբերեց Ռեյնհարդը,- չա՛ն: Եվ կեցցե քունը:

Քանզի քունը անգործունեություն է: Իսկ անգործունեությունը միակ բարոյական վիճակն է: Ցանկացած կենսագործունեություն նեխում է... Չա՛ն...

– Մնաս բարով,- ասացի ես,- կյանքն անհեթեթ է: Կյանքն անհեթեթ է արդեն նրանով, որ գերմանացին ինձ ավելի հարազատ է, քան հարազատ հորեղբայրս...

Ռեյնհարդն ու Ես հետո տեսնվում էինք ամեն օր: Անկեղծ ասած՝ չգիտեմ էլ՝
ինչպես հայտնվեց այս պատմվածքում: Խոսքը լրիվ ուրիշ մարդու մասին էր: Իմ
հորեղբայր Լեոյի...

Հա՛, լինուեումը նա, համենայն դեպս, փոխեց...

Լեոպոլդին այլևս չտեսա: Որոշ ժամանակ գրում էինք իրար: Հետո մենք
մեկնեցինք Նահանգներ: Նամակագրությունը դադարեց:

Երևի պետք է բացիկ ուղարկել Ծննդյան տոներին...